

COLLECTIEVE WOONVORMEN VOOR OUDEREN

Een urgente opgave voor urban governance

Erasmus School of
Health Policy
& Management

Erasmus

let's change
YOU. US. THE WORLD.

DE HAAGSE
HOGESCHOOL

VOORWOORD

Voor u ligt een studie die tot stand is gekomen door onderzoekers en studenten van De Haagse Hogeschool (onderzoeksplatform Goed Bestuur voor een Veilige Wereld, lectoraten Public Governance en Grootstedelijke Ontwikkeling) en Erasmus School of Health Policy & Management (sectie Health Care Governance).

Het onderzoek is gericht op gemeenschappelijk- of groepswonen onder ouderen. Hoewel precieze cijfers ontbreken, zijn er volgens de Landelijke Vereniging Gemeenschappelijk wonen van Ouderen (LVGO), vier- tot vijfhonderd woongemeenschappen in Nederland voor vijftigplussers. Acht op de tien woongemeenschappen zijn gevestigd in een pand van een woningcorporatie. Vaak wonen mensen naast elkaar binnen één complex en delen ze bepaalde ruimtes, zoals een gezamenlijke tuin, woonkamer of keuken. Onlangs verscheen een artikel over groepswonen in het NRC Handelsblad (Van Houten 2018), waarin een bewoonster die zelf al twintig jaar in een woongroep woont het wonen in een woongroep als volgt samenvat: 'Wonen in een groep is net het echte leven'. Hiermee bedoelt zij dat een woongroep in feite net een klein dorp is, met actieve bewoners die veel voor een ander doen, maar ook hulpbehoevenden voor wie het lastig is om nog iets buitenshuis te ondernemen, en bewoners die steeds meer regels willen opstellen en de sfeer voor anderen soms verzieken.

In dit onderzoek gaan we in op de vraag hoe mensen in zo'n mini-samenleving met elkaar omgaan, wat ze voor elkaar betekenen, welke ondersteuning ze elkaar bieden en waar grenzen worden gesteld. Maar we kijken ook naar hoe andere betrokken partijen, zoals gemeenten en woningcorporaties aankijken tegen het groepswonen.

Het veldwerk vond voornamelijk plaats in Den Haag, maar daarnaast hebben we ook woonvormen in andere steden (Deventer en Rotterdam) in het onderzoek betrokken. We willen de studenten Emilie den Bieman, Joyce van der Jagt, Willemijn van Poppel, Tamara Tom, en Carlijn Rouwhorst bedanken voor hun betrokkenheid en inzet tijdens het veldwerk. Daarnaast willen we de respondenten bedanken voor de tijd die zij vrij wilden maken om mee te werken aan het onderzoek en tot slot het Centrum Groepswonen omdat zij ons in contact hebben gebracht met een aantal van de woongroepen die in dit onderzoek zijn betrokken.

Maart 2019

Dr. K. (Katja) Rusinovic
Dr. M. (Marianne) van Bochove
J. (Jolien) van de Sande (MSc)

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
1. Inleiding	5
2. Onderzoeksmethode	7
3. Voor- en nadelen groepswonen	9
3.1 Voordelen van en motivatie voor groepswonen	9
3.2 Nadelen wonen in een woongroep	10
4. De woongroep als sociaal vangnet?	13
4.1 Eenzaamheid	13
4.2 Zorg en ondersteuning	15
5. Interne governance: toegang tot een woongroep	18
5.1 De formele selectieprocedure	18
5.2 De ideale kandidaat	19
6. Externe governance: kansen en bedreigingen	23
6.1 Kansen	23
6.2 Bedreigingen	23
6.3 Conclusie	24
7. Toekomst van de woongroep: conclusies en aanbevelingen	26
Gebruikte literatuur	28
Geraadpleegde websites	29
Appendix - toelichting eenzaamheid scores	30

1. INLEIDING

Huisvesting voor ouderen is een van de grote opgaven waar Nederlandse steden de komende decennia voor komen te staan (Doekhie e.a. 2014). Vooral het snijvlak van wonen en zorg/welzijn wordt steeds belangrijker, aangezien ouderen langer thuis (willen) blijven wonen en het overheidsbeleid nadruk legt op de eigen verantwoordelijkheid van burgers om zorg en ondersteuning te bieden en te ontvangen binnen hun sociale en fysieke omgeving (Van Bochove e.a. 2016; Putters 2017).

De nadruk op *ageing in place* (Van Dijk 2015) hangt samen met een toegenomen aandacht voor kwaliteit van leven. De gedachte is dat oud worden in de eigen buurt bijdraagt aan zowel zelfstandigheid als sociale inbedding van ouderen. *Ageing in place* kan echter ook keerzijden hebben, zoals eenzaamheid onder ouderen zonder een breed sociaal netwerk (Van Beuningen en De Wit 2016) en overbelasting van informele zorgverleners (Oudijk e.a. 2010). Als gevolg van de veranderingen in de zorg zijn mantelzorgers en vrijwilligers een steeds belangrijkere rol gaan spelen in de zorg en hulpverlening. De laatste jaren zien we dat vooral het aantal zwaar- of overbelaste mantelzorgers toeneemt (Oudijk e.a. 2010; CBS 2016). Er is behoefte aan 'fijnmazige interventies' (Meurs 2016) die het mogelijk maken dat ouderen zelfstandig kunnen wonen en waardevolle sociale relaties kunnen onderhouden, zonder dat dit hun privacy aantast of een extra belasting voor mantelzorgers met zich meebrengt.

Collectieve woonvormen, zoals woongroepen¹, kunnen een oplossing bieden. De gemeente Den Haag kent een rijke traditie als het gaat om woongroepen en is met ruim 60 woongroepen de grootste 'groepswooningstad' van Nederland (SVH 2018; www.cgw.nl). Een belangrijk onderdeel vormen de woongroepen voor ouderen. Ook de gemeente Utrecht heeft sinds 2001 een actief beleid op groepsgewijs wonen, vooral voor ouderen (SEV 2008). Hierbij is de overtuiging dat wonen in groepsverband bijdraagt aan het welzijn van ouderen en daarmee aan het langer zelfstandig thuiswonen (ibid). Tegelijkertijd is het onderzoek naar woongroepen beperkt en is het onduidelijk of ouderen hierdoor daadwerkelijk langer thuis kunnen wonen en keerzijden van *ageing in place*, zoals eenzaamheid en de overbelasting van mantelzorgers worden weggenomen door het wonen in een woongroep. Om inzicht te bieden in deze vraagstukken, hebben we de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

- Waarom kiezen ouderen voor een woongroep en welke voor- en nadelen brengt het wonen in groepsverband met zich mee (privacy versus gemeenschappelijkheid)?
- Welke vormen van ondersteuning ontvangen ouderen vanuit de woongroep? En wat betekent dat voor gevoelens van eenzaamheid en de zorg/ondersteuning die zij van anderen – formeel en informeel – ontvangen?

Daarnaast zijn we in dit onderzoek geïnteresseerd in de *governance* van woongroepen. Een recente studie van SVH (2018) laat zien dat een derde van de woningzoekenden interesse heeft in groepswonen. Maar het oprichten van dergelijke collectieve woonvormen is vanwege de hoeveelheid betrokken partijen, zoals (buurt)bewoners, gemeenten en woningcorporaties, geen gemakkelijke opgave (Companen 2016). Woongroepen zijn daarmee ook bij uitstek een *urban governance* vraagstuk, waarvan de uitkomsten afhangen van het samenspel tussen de betrokken partijen (Pierre 2011). Dit onderzoek richt zich daarom tevens op de vraag hoe de governance van woongroepen is georganiseerd en wat hierin verbeterd kan worden. Hiervoor hebben we de volgende deelvragen geformuleerd:

- Hoe en door wie wordt de toegang van ouderen tot een woongroep bepaald (interne governance)?
- Op welke wijzen is het landelijk, lokaal en Europees beleid van invloed op de woongroepen en welke kansen en bedreigingen brengt dit met zich mee (externe governance)?

In hoofdstuk 3 en 4 staan de eerste twee onderzoeksvragen centraal. In hoofdstuk 5 en 6 wordt ingegaan op de bovenstaande governance-vragen. Allereerst worden in de nu volgende hoofdstuk de gebruikte onderzoeksmethoden toegelicht en wordt er een beeld geschetst van de ouderen die wij hebben gesproken.

¹ Volgens LVGO worden veelal de begrippen *woongroep* en *woongemeenschap* door elkaar gebruikt, maar wordt er hetzelfde mee bedoeld. Het gaat om zelfstandige woningen met tenminste één gemeenschappelijke ruimte en waar sprake is van bereidheid tot gezamenlijke activiteiten en wederzijdse hulp (burenhulp). Daarbij vormen bewoners samen een vereniging waarvan de leden in gezamenlijke verantwoordelijkheid het project bewonen en zelf mee bepalen wie als nieuwe bewoner wordt toegelaten (www.lvgo.nl).

2. ONDERZOEKSMETHODE

In 2017-2018 is vanuit De Haagse Hogeschool, in samenwerking met de Erasmus Universiteit Rotterdam, een onderzoeksproject uitgevoerd naar woongroepen voor ouderen. Bij dit onderzoek waren onderzoekers en studenten vanuit beide kennisinstellingen betrokken.

Het veldwerk bestond uit twee onderdelen. Ten eerste is in de periode maart - juni 2018 veldwerk verricht in verschillende woongroepen. In totaal zijn voor dit onderzoek 32 ouderen geïnterviewd, op basis van een semi-gestructureerde vragenlijst. Alle interviews zijn face-to-face afgenomen, opgenomen en verbatim uitgewerkt. De interviewgesprekken duurden gemiddeld een uur en vonden plaats in de woning van de oudere. Met toestemming van de respondent is na afloop van het interview een foto gemaakt. Een aantal van deze foto's is opgenomen in dit rapport. In aanvulling op deze interviews, zijn ook 6 (in)formele zorgverleners geïnterviewd, om daarmee ook de vraag te kunnen beantwoorden of wonen in een woongroep mantelzorgers ontlast. Verder zijn er focusgroepgesprekken gevoerd, onder andere met leden van een bewonersvereniging en met studenten die in een woon- en zorgcentrum wonen (woongroep HD). Tot slot zijn verschillende observaties verricht tijdens sociale activiteiten van verschillende woongroepen. In verschillende woongroepen worden borrels georganiseerd waarvoor ook kandidaten uitgenodigd zijn die op de reservelijst staan. Door deze bijeenkomsten te bezoeken, konden we deze kandidaten ook spreken. Van deze informele gesprekken en observaties zijn verslagen gemaakt.

Ten tweede is veldwerk verricht rondom de governance van woongroepen. Hiervoor hebben we in de periode oktober 2017 - juni 2018 interviewgesprekken gevoerd met verschillende sleutelfiguren. Op basis van een semi-gestructureerde vragenlijst zijn

17 interviewgesprekken gehouden met onder meer medewerkers van het Centrum Groepswonen in Den Haag, het Ministerie van VWS, Binnenlandse Zaken, ambtenaren van de gemeente Den Haag en Rotterdam, medewerkers van verschillende woningcorporaties en besturen van woongroepen. In onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van het veldwerk dat is verricht.

Tabel 1 Overzicht veldwerk

	Aantal
Fase 1	
Interviews ouderen	32
Observaties	6
Focusgroepgesprekken	2
Interviews (in)formele zorgverleners	6
Fase 2	
Interviews sleutelfiguren	17

Woongroepen

We hebben voor dit onderzoek bewust gekozen om verschillende (collectieve) woonvormen in het onderzoek te betrekken. Dit biedt de mogelijkheid om een beeld te schetsen van de verschillende (nieuwe) varianten in collectieve woonvormen onder ouderen² en daarbij van de voor- en nadelen van deze verschillende woonvormen. In onderstaande tabel 2 is op een aantal onderdelen de verschillen tussen de woongroepen die in dit onderzoek zijn betrokken weergegeven.

Tabel 2 Overzicht woongroepen

	Bestuur bewoners?	Zorg formeel geregeld?	Meerdere generaties?	Woonvorm	Gemeen-schappelijke ruimte?	Locatie	Aantal respondenten
1. NL	Ja	Nee	Nee	Eigen gebouw	Ja	Den Haag	6
2. WR	Ja	Nee	Nee	Harmonica	Ja	Den Haag	6
3. TB	Ja	Nee	Nee	Harmonica	Ja	Den Haag	3
4. LB	Ja	Nee	Nee	Harmonica	Ja	Den Haag	5
5. SW	Ja	Nee	Nee	Eigen gebouw	Ja	Den Haag	1
6. ZB	Nee	Ja	Nee	Harmonica	Ja	Rotterdam	1
7. HD	Nee	Ja	Ja	Eigen gebouw	Ja	Deventer	4
8. IZ	Nee	Nee	Nee	Gestippeld	Ja	Den Haag	5

2 De woningen van alle in het onderzoek betrokken woongroepen zijn sociale huurwoningen.

De eerste vijf woongroepen zijn geselecteerd als voorbeeld van klassieke woongroepen voor ouderen, waar formele zorg niet geregeld is en uitsluitend 50-plussers wonen. Deze woongroepen zijn in de jaren '90 opgericht in samenwerking met het GDO³. De leden vormen een vereniging en het bestuur wordt gevormd door bewoners. De woongroepen hebben eigen statuten en moeten daarnaast minimaal twee ledenvergaderingen per jaar organiseren. De leden betalen een klein bedrag voor het gebruik van de gemeenschappelijke ruimte en voor het lidmaatschap van GDO. Twee van deze vijf woongroepen zijn langs etnische lijn georganiseerd.

De drie andere woongroepen zijn gekozen omdat zij in aard verschillend zijn. Alle drie de woonvormen hebben geen bestuur dat uit bewoners bestaat. Een van de woongroepen betreft een woongroep waar ouderen met een (lichte) zorgvraag naartoe verhuizen (woongroep ZB). In de woongroep in Deventer wonen verschillende generaties (studenten en ouderen) samen. Woongroep IZ betreft een appartementencomplex dat volledig bestaat uit seniorenwoningen en waar ouderen via het gebruik van technologische innovaties een gemeenschap vormen.

Zoals verder uit de tabel is op te maken, heeft een aantal woongroepen de beschikking over een eigen appartementengebouw. Maar omdat het vaak lang duurt voordat een geschikte bouwlocatie of eigen gebouw is gevonden, zijn er ook woongroepen die niet in een eigen appartementengebouw wonen, maar verspreid over of geclusterd in een bestaand flatgebouw. Hierbij kan sprake zijn van *harmonica* of *gestippeld* wonen. *Harmonica* wonen wil zeggen dat de woongroep zich in een groter pand bevindt. De woningen die een woongroep vormen, zijn bij elkaar gelegen, veelal op één of bij elkaar gelegen etages. Bij *gestippeld wonen* is de woongroep verspreid over een bestaand flatgebouw (FGW 2006).

Achtergrondkenmerken respondenten

De gemiddelde leeftijd van de ouderen die wij hebben gesproken is 76 jaar. De jongste bewoner die we hebben geïnterviewd was 60 en

de oudste 93 jaar⁴. Het merendeel (twee derde) van de respondenten is vrouw. Opvallend is dat vrijwel alle respondenten alleenstaand waren, veelal als gevolg van het overlijden van een partner, of vanwege een scheiding.

Tabel 3 Burgerlijke staat respondenten

	N
Weduwe/weduwenaar	16 (52%)
Alleenstaand	2 (7%)
Gescheiden	10 (32%)
Echtpaar	3 (9%)
Totaal	31 (100%)

Veruit de meeste respondenten hebben kinderen. Maar deze wonen niet altijd in de buurt - dit wil zeggen in dezelfde buurt dan wel in een andere buurt in dezelfde stad - zo blijkt uit onderstaande tabel.

Tabel 4 Wonen kinderen in de buurt?

	N
Ja	10 (37%)
Nee	7 (26%)
Ja en nee ⁵	8 (30%)
N.v.t.	2 (7%)
Totaal	27 (100%)

In de selectie van de respondenten hebben we getracht zowel respondenten die al geruime tijd, soms al vanaf de oprichting, in de woongroep wonen te betrekken, maar ook relatieve nieuwelingen. Woongroep ZB bestaat pas sinds 2017; daar konden dus geen ouderen geïnterviewd worden die er al langer woonden.

Tabel 5 Aantal jaren woonachtig in woongroep

		<1 jaar	1-4 jaar	5-10 jaar	6-15 jaar	16-20 jaar	> 20 jaar	Totaal
Woongroep	1. NL	1	0	1	2	0	2	6
	2. WR	0	2	0	4	0	0	6
	3. TB	1	1	0	0	0	1	3
	4. LB	0	2	2	0	0	0	4
	5. SW	0	0	0	0	1	0	1
	6. ZB	2	0	0	0	0	0	2
	7. IZ	0	1	0	1	2	0	4
	8. HD	0	1	1	1	0	0	3
Total		4	7	4	8	3	3	29 ⁶

³ GDO staat voor Groepswonen Door Ouderen. Sinds 2018 is daarnaast in Den Haag het Centrum Groepswonen opgericht. (CGW) heeft als opdracht het groepswonen breder te trekken dan alleen voor ouderen.

⁴ Hier gaat het alleen om de leeftijden van de ouderen die we hebben gesproken, en zijn de leeftijden van de geïnterviewde studenten bij woongroep HD niet meegenomen.

⁵ Het antwoord *ja* en *nee* wil zeggen dat zij meerdere kinderen hebben, waarvan de één wel en de ander niet in de buurt woont.

⁶ Voor dit onderzoek zijn 32 ouderen geïnterviewd, maar op sommige vragen is geen antwoord gegeven of de vraag is niet gesteld. Hierdoor tellen niet alle tabellen op tot 32.

3. VOOR- EN NADELEN GROEPSWONEN

De keuze voor een woongroep voor ouderen hebben de meeste bewoners pas op latere leeftijd gemaakt. Op een enkeling na woonde geen van de bewoners al eerder in een woongroep. Bewoners van woongroepen ervaren diverse voordelen van het wonen in een woongroep. De voornaamste en meest genoemde voordelen hebben betrekking op het sociale aspect van het groeps wonen. Tegelijkertijd kan juist dat sociale aspect ook keerzijden hebben. In de volgende paragrafen staan we stil bij de genoemde voor- en nadelen.

3.1 Voordelen van en motivatie voor groeps wonen

Respondenten gaven aan tevreden te zijn met hun woning en de woongroep. Voordelen die meerdere respondenten noemden zijn de sociale contacten, activiteiten, sociale controle en de woning en woonomgeving. (Een combinatie van) deze voordelen werd door respondenten ook genoemd als motivatie voor hun keuze voor de woongroep.

Sociale contacten

Het voornaamste voordeel en tevens een veelgenoemde motivatie voor de keuze voor het groeps wonen, is dat mensen hun burens kennen in een woongroep. Het contact is laagdrempelig waardoor het gemakkelijker is om even bij elkaar aan te bellen of telefonisch contact op te nemen als er iets aan de hand is. Volgens respondenten zijn sociale contacten in een woongroep natuurlijker dan in de meeste andere appartementencomplexen: de bewoners zijn meer dan alleen burens. Enkele bewoners kenden al vrienden en kennissen in een woongroep met wie zij graag samen wilden wonen. Daarnaast biedt een woongroep gezelligheid. Leden komen elkaar veel tegen in de gemeenschappelijke ruimte en maken daarom gemakkelijk een praatje met elkaar. Ook kunnen zij rekenen op emotionele steun van groepsleden als zij daar behoefte aan hebben. Onderstaand citaat is afkomstig uit een interview met een respondent die al 22 jaar in de woongroep woont:

“ Warmte is soms een voordeel. Als iemand behoefte heeft aan praten of als er iets vervelends is gebeurd dan moet je daarover kunnen praten. Als iemand overlijdt dan is dat natuurlijk al helemaal. Dan staat de groep wel om je heen hoor. Dat hebben we al een paar keer meegemaakt. ” (I02TB)

Een aantal respondenten gaf ook aan dat zij momenteel over voldoende contacten buiten de woongroep beschikt, maar dat zij de nabijheid van contact een prettig idee vinden voor als hun partner wegvalt of naarmate zij ouder en minder mobiel worden.

“ De tijd gaat een keer komen dat één van ons tweeën wegvalt. (...) Dan zit je niet alleen natuurlijk. (...) Als ik gewoon ergens in een flatje zou wonen, dan zou ik niet zo gauw aansluiting zoeken. (...) Hier heb je dat natuurlijk al. ” (I06WR)

Activiteiten

Ook de diverse activiteiten die in de woongroep worden georganiseerd, worden door de meeste respondenten positief gewaardeerd. Een deel van de respondenten gaf aan bewust te hebben gekozen voor een woongroep omdat zij niet ‘achter de geraniums’ terecht wilden komen naarmate zij ouder werden. Zij vinden het belangrijk om bezig te blijven en activiteiten te ondernemen en willen niet te veel thuis zitten. Voorbeelden van activiteiten zijn de borrels en koffieochtenden die in alle woongroepen met enige regelmaat plaatsvinden. Daarnaast zijn er diverse specifieke activiteiten zoals yoga, gym, creamiddag, filmmiddag, diner en muziek. De mogelijkheid om bezig te blijven wordt als groot voordeel gezien en is een belangrijk motief voor mensen om te gaan groeps wonen.

“ Ik dacht ‘als ik niet meer werk wil ik niet ineens achter die beruchte geraniums zitten. Ik wil wel actief blijven, met mensen omgaan en met mensen dingen doen’. Dus vandaar dat groepsgebeuren, dat leek me wel wat. ” (I03TB)

Daarnaast maken deze activiteiten het voor bewoners die behoefte hebben aan contact mogelijk om dit op te zoeken. Zo vertelt een bewoner (70-jarige gescheiden man), die nu sinds twee jaar in een woongroep woont ons:

“ De voordelen zijn... de gezelligheid. Dat is nummer één. Het tweede is dat we gezamenlijk één keer per maand op zaterdag even samen komen om wat te drinken. (...) Dat doen we gewoon. Hapje erbij, weet je wel. En de mogelijkheid dat je dus allerlei dingen kan doen. Er is zondagmiddag weer een film en als je zin hebt om yoga te doen dan kun je donderdag yoga doen. ” (I04WR)

Sommige bewoners zijn van nature meer op zichzelf maar vinden het belangrijk om aanspraak te kunnen houden. Om die reden zien ook zij het groepsaspect als voordeel van het wonen in een woongroep. Voor ruim een derde van de geïnterviewde ouderen vormden de sociale contacten en/of de gezelligheid en activiteiten het voornaamste motief om voor een woongroep te kiezen. In de harmonica en gestippelde woonvormen beperken de activiteiten zich vaak niet alleen tot de bewoners van de woongroep maar zijn ook de andere bewoners uit het flatgebouw welkom om deel te nemen. Dit geldt ook voor de burenhulp die onderling geboden wordt (zie onderstaande paragraaf).

Sociale controle: burenhulp & veiligheid

De woongroepen zijn opgericht vanuit het idee dat burens naar elkaar omkijken. Dit ervaren bewoners als een groot voordeel. In alle woongroepen is het niet de bedoeling dat bewoners mantelzorg verlenen maar er vindt wel veel burenhulp plaats. De kleine vormen van sociale steun zoals het meenemen van een boodschap, het buiten zetten van het afval, het meenemen van de krant, of het installeren van een televisie worden als zeer positief ervaren. Bewoners kunnen

op elkaar terugvallen als zij bijvoorbeeld ziek zijn of minder mobiel. De relatief jonge bewoners nemen dit soort kleine taken op zich voor de oudere bewoners, maar ook voor elkaar als dat nodig is.

“ We mogen geen mantelzorg bieden maar als iemand een griepje heeft of een gebroken pols of zo iets dan zorg je dat iemand, zeker de eerste tijd, te eten krijgt. Je kookt gewoon mee voor iemand. ” (I02TB)

Er wordt volgens veel bewoners op elkaar gelet, in positieve zin. Zo houden bewoners in de gaten of het goed gaat met iedereen en in de meeste groepen zijn er sleutels uitgewisseld. Bewoners laten aan elkaar weten als zij een paar dagen weggaan en er een familielid langs zal komen om voor de plantjes te zorgen. Als iemand zijn of haar gezicht een tijdje niet laat zien vragen bewoners aan elkaar of ze nog iets van diegene hebben gehoord of nemen zij zelf contact op. Het op elkaar letten wordt als positief ervaren.

“ Het voordeel is dat je een zekere sociale controle hebt met elkaar. Ik heb dat bijvoorbeeld met X. Als ze me een week niet heeft gezien dan belt ze me op ‘hé Y, alles goed?’ ” (I03WR)

In sommige woongroepen is een systeem ontwikkeld waarbij bewoners door het omdraaien van de deurmat of het openen van de gordijnen 's ochtends elkaar in de gaten kunnen houden. De burenhulp en sociale controle maakt dat respondenten zich zowel sociaal als persoonlijk veilig voelen in de woongroep. Daar komt bij dat de deur niet zomaar wordt opengedaan voor onbekenden en ook de structuur van het gebouw maakt vaak dat er goed zicht is op wie er binnenkomt. Door dit alles ervaren bewoners een grote mate van veiligheid die zij als een belangrijk voordeel van de woongroep zien.

“ Ik denk dat deze woongroep zeker een voorbeeld is als het gaat om veiligheid. (..) Veiligheid is voor een oudere een pré. Dat je gewoon weet dat je hier niet bang hoeft te zijn voor wat dan ook. ” (I03WR)

Woning en woonomgeving

De woning zelf en de buurt werden door een aanzienlijk deel van de respondenten als voordeel aangemerkt, voor een enkeling (N=3) was het de voornaamste reden om te kiezen voor de woongroep. Het sociale aspect van het groeps wonen is hieraan ondergeschikt voor hen. De gelijkvloerse en over het algemeen ruime woningen en het gebouw zelf werden vaak positief gewaardeerd. Daarbij was ook de buurt voor respondenten van belang. Hierbij werd bijvoorbeeld de nabijheid van voorzieningen als openbaar vervoer en winkels aangemerkt. Daarbij speelt een mooie locatie, bijvoorbeeld vlakbij het strand, ook mee.

“ Ik koos echt voor de woning. (..) En de buurt, het is gewoon een hele fijne buurt. (..) Je hebt alles in de buurt, het winkelcentrum om de hoek. (..) En met het openbaar vervoer ben je zo in het centrum. En het is vlakbij het strand. ” (I01WR)

Een groot deel van de respondenten woonde daarnaast al in de buurt en wilde daar blijven wonen. Een ander deel heeft vroeger in de buurt gewoond en kent de buurt daardoor ook goed. Deze bewoners hebben vrienden, familie of kennissen in de buurt, waar zij graag dichtbij willen wonen.

“ De reden waarom ik hier ook heen wilde is omdat ik hier op school gezeten heb. Ik kende dus de buurt. En ik heb hier ook een aantal vrienden en kennissen. Dus wat dat betreft was dat ook een aanleiding om deze streek op te zoeken. ” (I03TB)

Een ander voordeel van de woning dat door bewoners wordt genoemd, is de privacy die zij in hun eigen woning vinden. Zij willen niet dat het groepsaspect hun leven opslokt, mede omdat zij veelal nog een leven hebben met familie en vrienden buiten de woongroep. Respondenten waarderen het dan ook dat activiteiten niet verplicht zijn en dat zij beschikken over een ruime eigen woning met eigen voorzieningen en een eigen voordeur. Dit geldt voor alle woonvormen die in dit onderzoek zijn betrokken. Een van de jongere respondenten (65 jaar), woont pas sinds een jaar in de woongroep. Voor haar is het van belang dat ze ook in de woongroep op zichzelf kan zijn:

“ Ik vind het een voordeel dat je heel erg op jezelf bent. Ik ken veel mensen die hoorden dat ik hier ging wonen en zeiden ‘joh wil je dat nou wel zo’n woongroep, waar begin je aan?’ En ik ervaar dat eigenlijk als positief dat ik heel erg op mezelf ben. (..) Je hebt echt je eigen huis. ” (I01TB)

Bewoners vinden het vaak niet nodig om bij elkaar over de vloer te komen. Er is altijd de mogelijkheid om elkaar op te zoeken in de gemeenschappelijke ruimte als daar behoefte aan is. Sommige bewoners gaven wel aan dat het van belang is om deze privacy vanaf het begin af te kaderen en het aan te geven als zij geen behoefte hebben aan contact en de deur niet open willen doen. Voor de meeste leden is de balans tussen privacy en gemeenschappelijkheid in de woongroep precies goed.

Conclusie

Sociale contacten en activiteiten waren voor een derde van de respondenten de reden om te kiezen voor een woongroep. Aan de andere kant benadrukten bewoners dat zij het waarderen dat hun privacy in hun eigen woning over het algemeen gewaarborgd is. Ook simpele vormen van burenhulp en persoonlijke en sociale veiligheid door de sociale controle binnen een woongroep werden als belangrijke voordelen aangemerkt. Naast het groepsaspect zijn de woning en de buurt belangrijke voordelen voor bewoners en speelde het voor vrijwel alle respondenten een rol in hun keuze voor de woongroep.

3.2 Nadelen wonen in een woongroep

De voordelen van het groeps wonen kwamen duidelijker naar voren dan de nadelen. Een deel van de respondenten gaf zelfs aan geen nadeel te kunnen bedenken. Toch kwamen enkele nadelen naar voren die betrekking hebben op het groepsaspect van het wonen in een woongroep. Zo gaf een aanzienlijk deel van de respondenten aan dat de woongroep soms net een klein dorp is. De bewoners kennen

elkaar goed en letten op elkaar. Dit is aan de ene kant een voordeel omdat bewoners in de gaten houden of het goed gaat met iedereen, maar aan de andere kant ondervinden sommige respondenten er ook hinder van. Nadelen die meermaals werden genoemd zijn overbelasting, roddel en achterklap, betutteling en conflicten.

Overbelasting

Enkele respondenten ervaren de laagdrempeligheid in het sociale contact niet altijd als een voordeel maar soms als een last omdat andere bewoners vaak een beroep op hen doen. Vooral de oudere bewoners die bijvoorbeeld in de war zijn vragen veel aandacht en steun. Sommige bewoners willen niet dat er steeds burens aanbellen, omdat ze gesteld zijn op hun rust.

“Soms heb je weleens een dag dat er vier, vijf keer gebeld wordt. Of de telefoon of de deurbel en dan denk je wel eens bij jezelf, ‘ik wil wel eens rust hebben.’” (I02TB)

Dit nadeel is met name een probleem in de klassieke woongroepen, waar alleen ouderen wonen en de gemiddelde leeftijd toeneemt. Hierdoor neemt de belasting van enkele ‘jongere’ bewoners toe. Een woonvorm waar dit niet aan de orde is, is woongroep HD. Hier wonen studenten en ouderen samen.

Woongroep HD is een woon- en zorgcentrum waar studenten gratis wonen, en in ruil daarvoor minstens 30 uur per maand vrijwilligerswerk moeten verrichten. Het moet hierbij gaan om activiteiten binnen de gemeenschap waarmee ze door de activiteiten contact hebben met de oudere bewoners. Zoals het bij toerbeurt organiseren van een broodmaaltijd één keer in de week. In december 2012 begon het initiatief met één student en inmiddels is het aantal uitgegroeid tot zes studenten. Nieuwe aspirant-studenten worden tijdens een hospiteeravond geselecteerd door de andere studenten, waarna onder andere een ontmoeting met de directeur volgt. Niet alle studenten komen in aanmerking. Zo zijn studenten geneeskunde en verpleegkunde uitgesloten vanwege hun toekomstige beroep omdat het niet de bedoeling is dat de studentbewoners de zorgtaken overnemen. De student moet vooral een goede buurman of buurvrouw zijn, geen zorgverlener. Uit het onderzoek van Van Poppel (2018) blijkt dat het initiatief een groot succes is voor zowel de bewoners als de studenten. Daarbij blijken niet alleen de studenten hulp te bieden aan de oudere bewoners, maar zijn de ouderen ook de studenten tot steun.

Hoewel er voordat de eerste student kwam inwonen, enige aarzelingen waren, onder andere de angst voor mogelijke overlast door de studenten, is het project voor zowel de studenten als de oudere bewoners een groot succes en is er inmiddels ook internationaal veel aandacht voor deze nieuwe woonvorm (Van Poppel 2018).

Roddel en achterklap

Respondenten zien de sociale cohesie als voordeel maar ervaren het soms als een nadeel dat er veel op elkaar wordt gelet. Zij ergeren zich eraan dat er soms wordt geroddeld door medebewoners. Meestal werd dit door respondenten ook gerelativeerd en werd benadrukt dat dit overal voorkomt, ook in een ander appartementencomplex of in een willekeurige straat. Sommige bewoners gaven aan zich er niet teveel van aan te trekken, anderen ervaren het soms als een nadeel.

“Er is altijd wel roddel en achterklap. Dat blijf je toch houden. (...) Ik ben blij dat ik nog regelmatig weg ben.” (I01NL)

Een ander nadeel dat werd genoemd is dat er binnen een woongroep subgroepjes ontstaan die gezamenlijk dingen ondernemen of vaak bij elkaar zitten tijdens activiteiten. Deze gesloten groepjes hebben een nadelige invloed op het groepsgevoel van de gehele woongroep en kunnen ervoor zorgen dat andere leden zich buitengesloten voelen. Als nieuw lid is het hierdoor ook niet altijd gemakkelijk om een plek te vinden binnen de woongroep.

“Er zijn erbij van ‘oh nou, nee hoor, daar ga ik niet naast zitten’. Dat heb je ook bij het borreluurtje, dat ze groepjes hebben. Die zit daar en die zit daarnaast en dan zit die weer daarnaast. Ik heb ook al gehoord, dan kwam er één binnen en die dacht van ‘oh, daar kan ik gaan zitten’. Maar, die vertelde dan weer dat zij werd aangekeken van ‘oh god, kom alsjeblieft niet naast me zitten’. Die is toen teruggegaan naar huis. Ja, dat gebeurt.” (I04NL)

Betutteling

Enkele respondenten gaven ook aan de regels van de woongroep soms als betuttelend te ervaren. De meeste woongroepen hebben een huishoudelijk reglement opgesteld. Bewoners houden in de gaten of iedereen zich hier wel aan houdt en spreken elkaar hierop aan. Dit zijn zowel geschreven regels over het gebruik van het gebouw als ongeschreven regels bijvoorbeeld over aanwezigheid bij activiteiten.

“Er zijn natuurlijk bepaalde regels maar ik vind ze soms bijna streng. Dan denk ik ‘dat vind ik jammer’. Ik snap wel dat er regels moeten zijn, maar voor mij zou het iets soepeler kunnen. (...) Ik vind het een beetje star. Ik vind het te rechtlijnig.” (I01TB)

In enkele gevallen worden bewoners er bijvoorbeeld op aangekeken als zij een keer niet bij een activiteit verschijnen. Sommige respondenten gaven aan dat deze regels flexibeler gehanteerd zouden kunnen worden.

“In het begin kwam ik ook wel eens niet, dan liet ik het afweten en dan zei iemand ‘waar was je?’ Waar was je, hoezo? Nee ik wil echt niet dat er zo op mij gelet wordt. Ik heb nog een heel sociaal leven. Ik ga met mijn dochters uiteten en ik ben heel vaak weg. (...) Dat is eigenlijk het enige nadeel.” (I05LB)

Conflicten

In diverse woongroepen ontstaan soms kleine irritaties tussen leden die zich opstapelen en uiteindelijk kunnen leiden tot conflicten. Deze kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op meningsverschillen tijdens vergaderingen of ervaren geluidsoverlast. Volgens sommige respondenten komen deze conflicten vaker voor bij woongroepen voor ouderen, omdat zij veel bij elkaar zitten. Soms leiden deze irritaties tot echte ruzies en is dit van invloed op de sfeer in de groep. Vaak lossen conflicten zich na enige tijd echter vanzelf op, soms na bemiddeling van het bestuur. Het bestuur kan ook altijd terugvallen op het huishoudelijk reglement van de woongroep waarin regels zijn vastgelegd.

“ Ik lag wel eens met één man in de clinch tijdens een vergadering. Na afloop ga je dan even met elkaar zitten en je praat erover en het is over en sluiten. Dat moet je wel doen in een groep. Je kan niet voorkomen dat er iets gebeurt, dat er nooit een verschil van mening is ofzo. Dat kan niet. ” (I02TB)

Het komt in uitzonderlijke gevallen echter ook voor dat leden uit de woongroep stappen of worden geroyeerd. Dit is pijnlijk voor de woongroep maar ook voor de persoon in kwestie die kan worden buitengesloten door de woongroep. In één van de groepen wordt een bewoonster door een hoog opgelopen conflict nog steeds buitengesloten.

“ Dit is een soort levenslang wat iemand krijgt.

Het is ook een vrouw op leeftijd. Dan zeggen er personen 'je mag haar binnenlaten, maar dan gaan wij weg'. Dus ik kan niet anders dan het zo laten. (..) Zij mag dus niet op de koffie komen, want dat is een GDO-aangelegenheid, maar ze komt wel op de borrels. Maar je merkt gewoon dat mensen haar niet pruisen. ” (I01LB)

De hiervoor genoemde conflicten worden soms als nadelig ervaren voor de sfeer in de groep.

Conclusie

De voordelen die het wonen in een woongroep met zich mee brengt, namelijk de sociale contacten, activiteiten, en sociale controle, hebben ook hun keerzijden. Uit deze paragraaf kwam naar voren dat bewoners soms hinder ondervinden van uitsluitingsmechanismen, als gevolg van onder meer roddel, groepsvorming en conflicten in woongroepen. Daarnaast zien we ook dat de laagdrempeligheid van de sociale contacten soms tot een overbelasting van enkele bewoners leidt.

4. DE WOONGROEP ALS SOCIAAL VANGNET?

Zoals in het vorige hoofdstuk al werd geconstateerd, zijn woongroepen niet gericht op het verlenen van zorg aan medebewoners. De zorg die in een woongroep aan elkaar wordt gegeven, dient zich te beperken tot het verlenen van burenhulp. Tegelijkertijd is een van de problemen waar woongroepen mee te maken krijgen de stijgende leeftijd van de bewoners. Dit heeft te maken met het ontbreken van uitstroommogelijkheden naar verzorgingstehuizen, zoals die er voorheen waren. Bewoners zijn hierdoor genoodzaakt langer thuis te wonen, totdat de zorgvraag zó groot is, dat de bewoner in aanmerking komt voor het verblijf in een verpleeghuis of komt te overlijden. Dit maakt dat bewoners te maken krijgen met een groeiende zorgvraag in de woongroep. Hoe gaan bewoners hier mee om, waar en hoe trekken zij de grens? Deze vragen komen in paragraaf 4.2 aan de orde.

In de nu volgende paragraaf 4.1 gaan we eerst in op de vraag of de sociale contacten en gezelligheid, die als belangrijke voordelen van de woongroep worden genoemd, ook bijdragen aan een oplossing voor een groeiend maatschappelijk probleem, namelijk (gevoelens van) eenzaamheid onder ouderen.

4.1 Eenzaamheid

Om eenzaamheid onder ouderen in een woongroep te onderzoeken, hebben we eenzaamheid op verschillende manieren onderzocht. Zowel via een klassiek meetinstrument, als ook door aan de respondenten te vragen of zij zich wel eens eenzaam voelen en wat zij onder eenzaamheid verstaan.

Mate van eenzaamheid

We hebben gebruik gemaakt van de zogenaamde UCLA Loneliness Scale. Dit is wereldwijd een van de meest gebruikte meetinstrumenten om eenzaamheid te onderzoeken (Van Beuningen, Coumans en Moonen 2018). Deze schaal bestaat uit 20 stellingen, maar voor dit onderzoek hebben we gebruik gemaakt van de verkorte versie, die sinds de jaren '90 ook door het CBS wordt gebruikt om eenzaamheid te meten. Het gaat om de volgende stellingen:

1. Er zijn mensen met wie ik goed kan praten.
2. Ik voel me van andere mensen geïsoleerd.
3. Er zijn mensen bij wie ik terecht kan.
4. Er zijn mensen die me echt begrijpen.
5. Ik maak deel uit van een groep vrienden.
6. Mijn sociale contacten zijn oppervlakkig.

In appendix A wordt toegelicht hoe op basis van de UCLA Loneliness Scale tot een indeling van niet eenzaam, eenzaam en sterk eenzaam is gekomen.

Tabel 6 Mate van eenzaamheid onder ouderen

	N
Niet eenzaam	13 (52%)
Enigszins eenzaam	9 (36%)
Sterk eenzaam	3 (12%)
Totaal	25 (100%)

Het bovenstaande beeld komt redelijk overeen met de landelijke CBS-cijfers (2017) waaruit blijkt dat in 2017 30 procent van de Nederlanders enigszins eenzaam is en 7 procent sterk eenzaam is. Maar wanneer we bovenstaande uitkomsten vergelijken met de CBS-data over eenzaamheid onder 75-plussers, dan zijn er wel grote verschillen. Onder de ouderen in de woongroep is de helft niet eenzaam, terwijl volgens de CBS-data 26 procent niet eenzaam is en 65 procent enigszins eenzaam (CBS 2017).

Daarmee lijkt de woongroep een oplossing te kunnen bieden voor eenzaamheid onder ouderen (zie ook volgende paragraaf). Tegelijkertijd legt de UCLA-schaal de nadruk op eenzaamheid als het gevolg van (het ontbreken aan) sociale relaties (sociale eenzaamheid). Maar veelal wordt in onderzoek naar eenzaamheid ook emotionele eenzaamheid onderscheiden, waarbij een hechte band wordt gemist. Het ontbreken van een partner blijkt een belangrijke oorzaak bij het ervaren van sterke emotionele eenzaamheid (ibid). Deze emotionele eenzaamheid zien we terug in de volgende paragraaf, waarin de respondenten aangeven wat zij onder eenzaamheid verstaan.

Eenzaam voelen

In aanvulling op de UCLA-schaal hebben we de ouderen gevraagd wat zij onder eenzaamheid verstaan en of zij zich wel eens eenzaam voelen. Op deze laatste vraag geeft de helft van de respondenten aan zich niet eenzaam te voelen. Dit komt grotendeels overeen met de uitkomsten van de UCLA-schaal. Als we kijken naar de burgerlijke staat (zie tabel 7) dan blijkt wel dat echtparen zich het minst eenzaam voelen en dat weduwnaren en mensen die gescheiden zijn het meest (zie ook CBS 2017).

Tabel 7 Eenzaam voelen versus burgerlijke staat

			Weduwnaar/ weduwe	Alleenstaand	Gescheiden	Echtpaar	Totaal
Voelt u zich wel eens eenzaam?	Nee	N	5	1	4	1	11
		%	42%	50%	50%	100%	48%
	Ja	N	3	0	2	0	5
		%	25%	0%	25%	0%	22%
	Soms	N	3	1	1	0	5
		%	25%	50%	13%	0%	22%
	Niet meer	N	1	0	1	0	2
		%	8%	0%	13%	0%	9%
Totaal		N	12	2	8	1	23
		%	100%	100%	100%	100%	100%

Veruit de meeste respondenten definiëren eenzaamheid als het ontbreken aan sociale contacten. Een van de oudste respondenten, een weduwe van 92 jaar, vertelt ons over wat zij onder eenzaamheid verstaat, en wanneer zij zich eenzaam voelt:

“Nee, je kan natuurlijk alleen zijn en je niet eenzaam voelen. Want 's avonds zit ik heerlijk naar de tv te kijken, alleen, maar dan ben ik niet eenzaam. Maar als ik op een zondag niet wandel, dan ben ik wel eenzaam. Dan heb ik de hele zondag geen contact. Ik ben natuurlijk wel eenzaam, want ik heb niemand in Den Haag, die dichtbij is. Ik heb nauwelijks familie. Die neef in Nijmegen, dat is dan nog een achterneef. En een neef in Haren in Groningen, die ik dan een of twee keer per jaar zie. Op zich heb ik niemand. Op mijn zoon en schoondochter na dan, en M. [kennis van respondent]. Maar voel ik me eenzaam? Nee, over het algemeen niet. Maar je moet er wel zelf achteraan gaan.” (I03NL)

Het ontbreken aan sociale contacten is een vorm van sociale eenzaamheid. Volgens verschillende respondenten draagt wonen in een woongroep bij aan het tegengaan van sociale eenzaamheid onder ouderen. Allereerst door de sociale contacten die bewoners in een woongroep hebben. Sommige bewoners geven aan dat zij deze contacten als compensatie ervaren voor de uren die zij 's avonds alleen doorbrengen:

“Als je overdag genoeg met mensen om bent gegaan, en met mensen hebt gesproken, is het voor mij geen probleem om 's avonds alleen thuis te zitten. Ik kijk weinig tv, dan heb ik de radio aan.
I: Waarom zou u andere 60-plussers aanraden om ook in een woongroep te wonen?
R: Ja toch wel het contact, de gezelligheid en het feit, je moet er wat voor doen, maar je hoeft niet eenzaam te zijn.” (I01NL)

Daarnaast helpt het wonen in een woongroep sommige respondenten om meer naar buiten te treden:

“I: Ja en in hoeverre speelt die woongroep daarin voor u een rol als het gaat om eenzaamheid?

R: Nou die trekken mij naar buiten, want ik heb nogal de neiging om naar binnen, een beetje introvert te zijn. Dus dat is ook die functie van mensen om me heen ook van de woongroep. Dat je soms ook tegen je zin in, maar toch genoodzaakt een beetje naar buiten getrokken wordt.” (I01WR)

Tot slot vormen de activiteiten overdag ook voldoende afleiding. Zo vertelt een van de respondenten ons dat zij er bewust voor kiest om naar de dagbesteding te gaan, als zij zich eenzaam voelt:

“I: En als u zich dan eenzaam voelt, mist u dan gewoon mensen om u heen of dat mensen even langskomen voor een praatje of?

R: Ja, maar daarom ga ik naar die dagbesteding.

I1: Daar heeft u wel gewoon veel contact met mensen?

R: Ja, zoals vandaag hebben we buiten gezeten. We hebben ook gelachen. Dus dat doet me wat.” (I01SW)

Wonen in een woongroep kan dan ook de sociale eenzaamheid onder ouderen tegen gaan. Het is echter geen oplossing voor twee andere vormen van eenzaamheid die de respondenten ook noemen. Allereerst omschrijven vooral weduwen en weduwnaren het gemis van hun partner als eenzaamheid (emotionele eenzaamheid). Zo is het volgende citaat afkomstig uit een interview met een 82-jarige bewoner die sinds een aantal jaren weduwnaar is. Hij ervaart het gemis van zijn partner nog dagelijks, met name wanneer hij alleen moet eten:

“I: Wat is eenzaamheid volgens u?

R: Eenzaamheid is in je eentje eten. [...] Ik heb dan altijd klassieke muziek op staan. Als ik niet iets zit te kijken. Ik denk het eerste half jaar, driekwart jaar, zat ik de krant te lezen zonder tv, maar dan was het heel stil in huis, en ik denk driekwart jaar later dacht ik: ik kan wel eens kijken of er iets op tv is. Maar puur dat eten, dat aan tafel zitten in je eentje. Het eerste wat je doet als je klaar bent, is opstaan en de rotzooi naar de keuken brengen.” (I03 IZ)

Ook voor de onderstaande respondent, een 87-jarige weduwe, is eenzaamheid verbonden met het gemis van haar man:

“ M’n man die mis ik natuurlijk al zolang. En dan zijn er natuurlijk wel eens dingen met de kinderen, wat gebeurt, en dat je denkt van ‘dat is nou wel jammer dat je geen man hebt waarmee je daarover kunt praten’. (...) Nou heb ik wel heel veel aan m’n dochter hoor waar ik natuurlijk ook mee kan praten. ” (I04NL)

Hoewel zij al 22 jaar met veel plezier in de woongroep woont, kan de woongroep haar emotionele eenzaamheid niet wegnemen. Daarnaast beschrijven enkele respondenten ook een ander soort eenzaamheid.

“ Je kan zelfs in een grote massa eenzaam zijn. Dus eenzaamheid heeft niet iets te maken met het alleen zijn, maar met het feit dat je dus in een hoedanigheid van jézelf, eigenlijk, je opgesloten voelt. ” (I03WR)

Bovenstaande respondent beschrijft een vorm van eenzaamheid die ook wel existentiële eenzaamheid genoemd kan worden (Laing 2016). Dit is een vorm van eenzaamheid die ook wel tot het menselijk bestaan behoort en daarmee niet zomaar is op te lossen door meer sociaal contact of sociale bezigheden.

Conclusie

Eenzaamheid is een breed maatschappelijk probleem dat niet alleen onder ouderen voorkomt. En hoewel eenzaamheid een breed maatschappelijk probleem is, ligt bij de bestrijding van eenzaamheid de oplossing vaak bij kleinschalige initiatieven (Meurs 2016). Hieraan kunnen woongroepen dan ook een bijdrage leveren. De woongroep is niet hét wondermiddel tegen eenzaamheid, maar draagt dankzij de sociale contacten in de woongroep wel bij aan het tegengaan van gevoelens van sociale eenzaamheid onder ouderen.

4.2 Zorg en ondersteuning

Tijdens de interviewgesprekken gaf twee derde van de bewoners aan dat zij kampen met gezondheidsproblemen. De gezondheidsklachten variëren van (ouderdoms-)klachten zoals artrose, tot een bewoner die ongeneeslijk ziek is. Ondanks de gezondheidsproblemen doen deze bewoners nog altijd veel zelf en ondernemen zij nog van alles. Daar staat tegenover dat er in iedere woongroep ook bewoners zijn die met ernstige gezondheidsproblemen kampen waardoor zij amper meer naar buiten kunnen en ook niet meer deel kunnen nemen aan allerlei activiteiten. Hoe gaan bewoners om met dergelijke gezondheidsproblemen in de woongroep? In paragraaf 3.1 werd al genoemd dat burenhulp past binnen het idee van de woongroep, maar het verlenen van mantelzorg niet. Dit blijkt ook uit onderstaand citaat dat afkomstig is uit de statuten van een van de woongroepen:

“ Als er een lid buitengewoon langdurig ziek of dermate verzwakt is dat dagelijkse verzorging en/of verpleging nodig is, dan kan in redelijkheid niet worden verwacht dat de overige leden van de woongemeenschap deze taken op zich nemen. ” Bron: Statuten woongroep

Tegelijk is het verschil tussen burenhulp en het verlenen van mantelzorg soms diffuus, want ook vervoer of elkaar gezelschap houden valt onder het verlenen van mantelzorg. In deze paragraaf gaan we na op welke terreinen de bewoners zorg bieden en waar zij voor zichzelf de grens leggen.

Praktische en emotionele ondersteuning

We hebben de respondenten gevraagd of zij praktische zorg of ondersteuning bieden aan medebewoners. Het gaat hierbij om vervoer naar bijvoorbeeld het ziekenhuis, meegaan met een bezoek aan de dokter, administratieve hulp, en emotionele steun. Het bieden van emotionele ondersteuning komt veel voor. Het gaat hier om het bieden van een luisterend oor aan medebewoners:

“ I: Wat voor hulp geef je aan mensen, je woont hier nog maar kort maar.

R: Ja, ik heb dat nog niet hoeven doen.

I: Oké. We hebben een aantal voorbeelden.

Emotionele ondersteuning?

R: Nou, ik heb al wat gesprekken gehad met mensen.

Mensen zijn vaak heel open over hun leven en wat ze hebben meegemaakt. Er is hier ook iemand in de woongroep die heeft z’n zoon verloren. ” (I01TB)

Een vorm van praktische ondersteuning die ook vaak wordt geboden door bewoners met een auto, is het vervoer van medebewoners naar het ziekenhuis.

“ I: Bent u ook wel eens meegegaan naar een doktersbezoek?

R: Jawel. Tot aan de wachtkamer, niet verder. Als ze het vragen, dan wel. Maar in principe tot de wachtkamer.

I: En gebeurt dat veel?

R: Niet bij mij. Maar van X weet dat ik zij regelmatig Y naar het ziekenhuis brengen. ” (I01NL)

Deze respondent maakt onderscheid tussen vervoer naar de dokter en aanwezig zijn bij het gesprek. Die laatste vorm van hulp wordt door meerdere respondenten ervaren als een inbreuk op de privacy van degene die de hulp vraagt en bovendien beschouwd als een taak van familieleden. Dit zien we ook terug bij het verlenen van administratieve hulp.

“ I: En helpt u misschien medebewoners? Met de administratie?

R: Nee, daar vragen ze niet om hoor.

I: Omdat ze dat niet willen?

R: Het is toch een beetje privacy. Dan geef je toch wel veel weg denk ik. Als ze kinderen hebben dan vragen ze het aan de kinderen. Ik had altijd een man die de belastingaangifte deed en mijn schoonzoon doet het nu al een paar jaar. ” (I03LB)

Hulp in huishouden

Daarnaast hebben we de bewoners gevraagd of ze medebewoners wel eens helpen met het huishouden (schoonmaken van het huis en/of boodschappen halen). Het halen van boodschappen wordt als vanzelfsprekend beschouwd. Zeker wanneer een bewoner ziek is.

“ Als ik een buurvrouw heb en die is toevallig ziek, dan zeg ik van ‘joh, ik ga boodschappen doen, moet ik wat voor jou meebrengen of kan ik wat doen?’ Het werd me ook heel duidelijk gemaakt van ‘denk eraan, je bent geen mantelzorger’. Dat is zeker niet aan de orde, maar kan je elkaar helpen, kijk dat is wel het doel van dat samen zijn.
I: Het omzien naar elkaar.
R: Ja, dat je er wel een beetje bent voor elkaar. En dat spreekt me heel erg aan. Dat vind ik fijn.
 ” (I01TB)

“ Boodschappen, iemand naar het ziekenhuis brengen, iemand weet ik veel wat, voor iemand iets doen, ondersteuning. Weet je wel, sommige mensen die zitten dan met hun laptop en dan krijgen ze die niet opgestart. Dan is het na 20 keer even een harde reset geven. Televisie ook, dan zitten ze met die dingen te klooiën, met die afstandsbediening. Nou, dat soort dingetjes. ” (I01LB)

Het schoonmaken van het huis daarentegen gebeurt alleen bij hoge uitzondering. Voor veel respondenten ligt hier een grens. Zij willen nadrukkelijk geen mantelzorger worden. Het schoonmaken van het huis, evenals persoonlijke verzorging (wassen/douchen) en het verlenen van medische hulp (bijvoorbeeld hulp met medicijngebruik), worden hieronder geschaard.

“ **I:** En waar begint mantelzorg? Wat zou dan echt mantelzorg zijn?
R: Nou ja, als ik mensen onder de douche moet doen. Hier komen natuurlijk veel mensen met steunkousen en zo, maar dat moeten echt gewoon professionals doen. Wat is mantelzorg? Weet je, ik heb hier ook wel eens een tijdje, dat wil je niet weten, maar die [medebewoner] had geen wasmachine en daar heb ik een tijd de was voor gedaan. ” (I01LB)

Zoals ook al uit bovenstaand citaat blijkt, komen uitzonderingen regelmatig voor. Als je iemand goed kent, of vanwege bepaalde persoonlijke omstandigheden, worden de grenzen veelal opgerekt.

“ Weet je wat het is, voor het ene mens wil je alles doen. Het is net ook hoe de persoon is. En als iemand misschien geen familie in de buurt heeft, ja. Maar er is natuurlijk wel een grens van hoe ver wil je gaan. Dat hebben ze echt wel heel duidelijk gezegd, van je bent geen mantelzorger. Je hoeft niet iedere dag iemands steunkousen aan te gaan doen.
 ” (I01TB)

Dat geldt ook voor een andere voorwaarde die de respondenten vaak stellen aan het verlenen van zorg of bieden van hulp, namelijk dat de hulp die verleend wordt, tijdelijk van aard is:

“ **I:** Waar ligt voor u de grens?
R: Ik denk dat het op een gegeven moment niet meer wordt gedaan als het dagelijks gedaan moet worden.
I: Dus het is de frequentie?
R: Ja.
I2: En maakt het dan ook, zoals met X. [medebewoner] heeft u een goede band...
R: Ja, dat is nog makkelijker. Maar het is ook: waar gaat het over, is het lichamelijke verzorging, dan zeg ik: nee dat doe ik niet. Nee. ” (I01NL)

Als het gaat om de zorg en ondersteuning die de bewoners aan elkaar bieden, gaat het vooral om allerlei praktische vormen van ondersteuning. Deze wordt op veel verschillende terreinen geboden. Hierbij stellen bewoners grenzen aan wat zij wel en niet willen doen voor medebewoners, waarbij de bewoners vooral de privacy van de zorgvrager - die zij ook als groot voordeel van de woongroep ervaren - niet willen schenden. Ook wordt het tijdelijke karakter van de hulp die verleend wordt van belang geacht. Tegelijkertijd blijkt dat de bewoners regelmatig uitzonderingen hierop maken, vooral voor bewoners die zij al langer kennen. Maar wat betekent deze ondersteuning vanuit de woongroep voor de rol van de mantelzorger? Wordt deze enigszins ontlast door de ondersteuning vanuit de woongroep? En hoe wordt omgegaan met een zorgvraag die verder gaat dan praktische ondersteuning? Op deze vragen gaan we in de volgende paragraaf nader in.

Medebewoners als mantelzorger?

Zoals eerder gezegd, geven de meeste bewoners aan dat ze geen mantelzorger willen worden. Maar tegelijkertijd worden allerlei praktische vormen van hulp (rijden naar het ziekenhuis, halen van een boodschap, omkijken naar de ander) als vanzelfsprekend voor elkaar gedaan. Daarmee biedt de woongroep wel degelijk een vorm van sociale en praktische ondersteuning waardoor mantelzorgers enigszins ontlast kunnen worden. Zo vertelt een van de mantelzorgers die wij hebben gesproken:

“ Mijn moeder is verschrikkelijk gelukkig in het huis, vindt het huis prettig, de buurt is bekend. Ik vind toch het voordeel dat er mensen in de buurt zijn die haar kennen. Of in ieder geval toch het idee, dat als er wat is, zullen ze dat aanklaarten. Dat vind ik een voordeel. Het is relatief veilig wonen omdat men in de gaten houdt wie er binnenkomt en dergelijke. [...] Je hebt eigenlijk als het ware een kring van burens om je heen, goede burens. ” (IMZ-1)

Maar daarmee betekent het niet dat de woongroep de toenemende zorgvraag van ouder wordende medebewoners automatisch aan kan. In iedere woongroep bleken er ouderen te zijn die niet meer mee kunnen doen aan activiteiten omdat ze een te zwakke gezondheid hebben. Voorheen stroomden deze ouderen als vanzelf door naar bijvoorbeeld een verzorgingshuis. Nu blijven deze ouderen thuis wonen en kunnen zij pas doorstromen naar een verpleeghuis als het thuis wonen echt niet meer gaat. Daarmee dient de vraag zich als vanzelf aan hoe de woongroep omgaat met een zorgvraag die verder gaat dan het verlenen van praktische ondersteuning.

“Ja, wie gaat die zorg leveren? Een tijd geleden was er een bewoonster. Zij is net vertrokken naar een zorginstelling. Nou, het was een drama voordat ze wegging. Die mevrouw begon te dementeren en in het begin kan je dat nog aan, maar goed, het wordt steeds erger. En ja, op een gegeven moment was de situatie gewoon niet houdbaar. Die ging de deur uit en ging dan naar Scheveningen toe naar het strand en dan wist ze niet meer waar ze woonde of ze ging boodschappen doen of een eindje wandelen en werd dan door wildvreemde mensen thuisgebracht. En ze klopt ook vaak aan bij haar buurvrouw, ook een oudere dame. Die buurvrouw werd er helemaal gestrest van. Dat is ook niet goed.” (I01WR)

Op het moment dat duidelijk wordt dat de zorgvraag niet meer binnen de woongroep kan worden ondervangen, wordt door het bestuur veelal de familie hierover aangesproken. Tegelijkertijd betekent dit niet altijd dat de zorgvraag voldoende is om naar een verpleeghuis te kunnen.

“Nou, dat hoor ik van mijn moeder dus ook heel veel. Je hebt natuurlijk een groep jongeren, en daar heeft mijn moeder ook bij gehoord, en die doen van alles. En op een gegeven moment red je dat niet meer, en dan zit je met een verhaal van, hoe gaat dat? Ik ben ook weleens aangesproken van: ja, eigenlijk zou je moeder naar een aanleunwoning of een verpleeghuis moeten gaan. [...] Het is natuurlijk een groepsdynamiek, en op een gegeven moment heb je... zo'n groep verandert natuurlijk steeds, je hebt bepaalde gangmakers. En dan wordt het moeilijker, want zo'n woongroep bestaat ook natuurlijk bij de gratie dat mensen participeren. En dat gedeelte, dat weet ik niet hoe dat nou zo goed opgelost zou moeten worden. Waarmee ik niet wil zeggen dat ze niet vriendelijk zijn ofzo, maar wat doe je met iemand die zich terugtrekt? Dat is lastig.” (IMZ-E)

Ook de bewoners zelf realiseren zich dat op het moment dat hun gezondheidsklachten te ernstig worden, dit lastig is voor de woongroep en zij mogelijk op termijn moeten verhuizen. Onderstaand citaat is afkomstig uit een interview met een bewoonster die inmiddels de 90 is gepasseerd en kampt met gezichts- en gehoorproblemen maar wel nog altijd haar eigen ramen zeemt.

“R: Ik word doof. En mijn ogen worden slechter, daar ben ik echt heel bang voor.
I: Dat u uw zicht verliest?
R: Ja, als de zon schijnt, of ik loop van het licht naar het donker, dan loop ik echt bijna blind op straat. Dat is een heel groot punt.
I: En als dat zou verslechteren, zou u hier dan kunnen blijven wonen?
R: Ja, zolang ik mezelf redden kan. Tot de groep zegt: ze verwaarloost zich, dan zullen ze er wel werk van maken. Maar dan neem ik aan dat mijn zoon ook wel ingrijpt.” (I03NL)

Het is duidelijk dat met de stijgende leeftijd van de bewoners, en de daarmee gepaard gaande toenemende zorgvraag, woongroepen aan de grenzen komen in wat de bewoners voor elkaar kunnen betekenen. Daar komt bij dat door de beperkte instroom van nieuwe jonge bewoners, de zorgvraag met name op een paar (jongere) bewoners komt te liggen. Dit betekent dat in deze zorgfase de steun van naaste mantelzorgers, naast de formele zorg, onmisbaar is. Een alternatief voor deze ouderen zouden nieuwe woonvormen kunnen zijn waar de zorg collectief wordt geregeld, zoals ook in het geval van woongroep ZB.

Woongroep ZB is een nieuwe woonzorgvoorziening (gestart in 2017) in Rotterdam Ommoord. In het gebouw zijn negen verdiepingen (45 appartementen) bestemd voor ouderen die zelfstandig wonen en een lichte tot middelgrote zorgvraag hebben. De negen verdiepingen zijn verdeeld over drie zelfstandige locaties, met elk drie verdiepingen. Per locatie is van zeven uur 's morgens tot elf uur 's avonds één zorgondernemer (professionele verpleegkundige) aanwezig die verantwoordelijk is voor de zorgvraag van de bewoners. Daarnaast is de zorgondernemer het vaste aanspreekpunt van de bewoners, en ook degene die nieuwe bewoners selecteert. Geïnteresseerden staan op een wachtlijst: degene die het langst is geregistreerd, wordt uitgenodigd om te komen kijken en voor een gesprek met de zorgondernemer. Elke bewoner heeft zijn eigen, volledig uitgeruste appartement waardoor ze het leven kunnen leiden zoals ze gewend zijn, maar dan met zorg dichtbij geregeld. Bewoners kunnen elkaar ontmoeten in de gemeenschappelijke woonkamer, waar ze kunnen koken, de krant lezen of kaarten spelen. Er zijn ook gezamenlijke activiteiten waarvan de bewoners vrij zijn om deel te nemen (zie ook Den Bieman 2018).

Conclusie

De vraag die in dit hoofdstuk centraal stond was in hoeverre de woongroep een sociaal vangnet vormt voor de bewoners, doordat bewoners verschillende vormen van hulp en ondersteuning bieden aan elkaar. Allereerst blijkt op basis van de interviewgesprekken dat de sociale contacten in de woongroep bijdragen aan het tegengaan van gevoelens van (sociale) eenzaamheid onder bewoners. Daarnaast ontstaat het beeld dat wonen in een woongroep mantelzorgers ontlast, omdat bewoners elkaar ondersteunen. Tegelijkertijd zien we ook dat deze ondersteuning zijn grenzen kent. Deels omdat bewoners zelf te oud worden, maar ook omdat ze geen mantelzorger kunnen of willen zijn. Met name als de zorgvraag toeneemt, is de ondersteuning van formele zorginstanties en mantelzorgers dan ook cruciaal.

5. INTERNE GOVERNANCE: TOEGANG TOT EEN WOONGROEP

De interesse voor groepswonen in Den Haag is onder zowel jongere als oudere woningzoekenden groot. Dit blijkt uit een recente enquête van Sociale Verhuurders Haaglanden (SVH 2018). Vooral woongroepen voor ouderen zijn in trek bij een brede groep ouderen; zij vormen een diverse groep wat betreft inkomen, etnische achtergrond, huishoudsamenstelling, opleidingsniveau en leeftijd. Maar terwijl de behoefte aan groepswonen groot is, kan de toegang tot een woongroep een probleem zijn. Hoe is deze tegenstrijdigheid te verklaren? De vraag die in dit hoofdstuk centraal staat is hoe en door wie wordt de toegang tot een woongroep bepaald (interne governance)?

Uit de interviews met bestuursleden, bewoners en sleutelfiguren blijkt dat zowel de interne governance (selectieprocedure nieuwe bewoners) als de externe governance (landelijke wetgeving en beleid) een belangrijke rol spelen. Hierdoor ontstaan onbedoelde selectie-effecten. Dit wordt in de onderstaande paragrafen verder toegelicht. In hoofdstuk 5 wordt allereerst stilgestaan bij de interne governance van de woongroep en in hoofdstuk 6 staat de externe governance centraal.

Interne governance:

Met interne governance wordt 'het geheel van microkrachten en attributen bedoeld die vanuit de organisatie bepalend zijn voor het gedrag van mensen die hierin werkzaam zijn. Hierbij gaat het o.a. over regulatieve krachten, zoals organisatie-structuur, regels en procedures, organisationele systemen en toezicht' (Cornelissen 2011: ii & 3). In dit onderzoek staat de selectieprocedure van nieuwe bewoners centraal.

Externe governance:

Onder externe governance worden 'het geheel van macrokrachten attributen die vanuit de externe omgeving van een organisatie van invloed zijn op het gedrag van een organisatie' (Cornelissen 2011). Het gaat hierbij o.a. om de regulatieve krachten, zoals wetten en regels, waarbij het met name gaat om de rol van de staat: als opsteller van regels, scheidsrechter en handhaver (Scott 2000). In dit onderzoek gaat het om wetgeving en beleid dat door de overheid (Europees, landelijk en lokaal) wordt vastgesteld en van invloed is op de woongroepen.

5.1 De formele selectieprocedure

Woongroepen organiseren grotendeels hun eigen selectieprocedure en bepalen zelf welke kandidaat zij selecteren, mits deze aan de normen van de corporatie voldoet (leeftijd en inkomen). Als dit het geval is dan dient de corporatie de keuze van de woongroep te accepteren. De meeste woongroepen in Den Haag hanteren een reservelijst met veelal een maximum van tien kandidaten. Geïnteresseerden dienen zich eerst aan te melden bij Centrum Groepswonen. Na hun aanmelding worden zij uitgenodigd voor een algemene bijeenkomst over groepswonen en vervolgens voor een tweede bijeenkomst waar representanten van de verschillende woongroepen aanwezig zijn. Het is gebruikelijk dat geïnteresseerden zich vervolgens voor twee groepen als kandidaat aanmelden. De woongroepen krijgen de gegevens van de kandidaten door van Centrum Groepswonen en nodigen hen eventueel uit voor een kennismakingsgesprek met enkele bestuursleden. Het bestuur van de woongroep bestaat uit minimaal drie leden (een voorzitter, secretaris en penningmeester). Formeel voert het bestuur het eerste gesprek met kandidaat-leden, zodat zij een voorselectie kunnen maken uit de aanmeldingen, maar er zijn niet altijd voldoende geschikte kandidaten.

“Eigenlijk is de procedure dat twee bestuursleden de eerste keer iemand ontvangen, een praatje maken en dan zeggen ‘ik stel jou voor aan de woongroep’. (...) Maar het is op het ogenblik zo dat het toch wel moeilijk is om kandidaten te krijgen. Ik heb nu een mail gekregen van de [andere woongroep], of wij aspirant-leden hebben die daar in de flat komen wonen. Want die hebben nu een plek over.” (Voorzitter woongroep, LB01)

Bovenstaand citaat maakt duidelijk dat de formele selectiecriteria en -procedures in enkele gevallen (soms noodgedwongen) afwijken van de (informele) praktijk.

Na het kennismakingsgesprek worden kandidaten voor een onbepaalde periode uitgenodigd voor bepaalde activiteiten van de woongroep, zoals de koffie-ochtend of de borrel. In de meeste groepen is dit maandelijks, in één groep zelfs wekelijks. Reserveleden bepalen zelf hoe vaak zij komen en als er geen klik is met de groep wordt dat in veel gevallen vanzelf duidelijk wanneer een kandidaat niet meer op bijeenkomsten verschijnt. Als een woning vrijkomt wordt in principe door middel van anonieme stemming tijdens de algemene ledenvergadering een kandidaat gekozen. Het aantal kandidaten op de reservelijst varieert per woongroep van één tot vijf kandidaten waaronder echtparen (echtparen gelden als één kandidaat). Het verloop is erg klein: gemiddeld 1,8 huis per jaar per woongroep, aldus een medewerker van het Centrum Groepswonen (R01b). In de meeste gevallen komt een woning vrij door het overlijden of de opname in een verpleeghuis van een bewoner. Kandidaten staan dan ook vaak lange tijd op de wachtlijst (tussen de 1,5 en 4 jaar). In enkele groepen is er geen reservelijst en heeft een andere partij zoals de Hindoestaanse Vereniging Laakkwartier-Noord (HVL) inspraak.

Tijdens de formele selectieprocedure wordt gekeken of er een klik is tussen de kandidaat en de woongroep. Ook beoordelen bewoners en bestuurders van woongroepen kandidaten op diverse persoonlijke kenmerken, zoals hun motivatie, capaciteiten, leeftijd en etnische achtergrond. Deze kenmerken kunnen gezien worden als 'kapitaalvormen'. Dit zijn aspecten die in sociale situaties in het voordeel van mensen kunnen werken om te bereiken wat zij willen (Bourdieu, 1986; Van de Sande 2018). De bovengenoemde persoonlijke kenmerken scharen we onder sociaal, economisch, cultureel en persoonlijk kapitaal (Putters, 2017). Hoe deze persoonlijke kenmerken meewegen in het selecteren van nieuwe kandidaten, wordt in de volgende paragraaf verder toegelicht.

5.2 De ideale kandidaat

Motivatie

De selectiegesprekken en activiteiten dienen ertoe een kandidaat beter te leren kennen. Bestuurders en huidige bewoners proberen te achterhalen wat voor een persoon de kandidaat daadwerkelijk is. In de meeste groepen wordt het belangrijk gevonden dat een nieuwe bewoner niet te veel op zichzelf is en zijn of haar gezicht regelmatig laat zien in de gemeenschappelijke ruimte. Ook wordt het belangrijk geacht dat een nieuwe bewoner iets kan en wil bijdragen aan de groep, zoals hulp bij het organiseren van activiteiten. In enkele groepen wordt dit minder belangrijk gevonden, deze groepen worden gekenmerkt door een grotere mate van individualiteit. Het achterhalen van de motieven van kandidaten is van belang voor het behoud van de 'actieve en collectieve identiteit' van de woongroep.

“ We nodigen ze eerst uit voor een gesprek. Dat gesprek is meestal met een bestuurslid en iemand anders van de woongroep en dan gaan we toch even vragen ‘wat zijn uw plannen, waarom wilt u in een woongroep gaan wonen’? Een soort sollicitatiegesprek noem ik het maar. Je moet een groepsmens zijn, als je een individualist bent dan lukt het niet. ” (I04TB)

Formeel gezien is het de bedoeling dat kandidaten geselecteerd worden omdat zij dezelfde mentaliteit delen met de andere leden en zich graag willen inzetten voor de groep. In diverse groepen is het echter voorgekomen dat kandidaten zich tijdens de selectieprocedure anders voordoen dan ze zijn. Hoewel kandidaten zeiden graag te willen groepswonen bleken zij er achteraf andere primaire motieven op na te houden, zoals de woning en de buurt. Communicatief sterke kandidaten kunnen leden van de woongroep zo misleiden om eenvoudig toegang te verkrijgen tot een sociale huurwoning. Als een bewoner uiteindelijk nooit de activiteiten bezoekt of zich in het slechtste geval terugtrekt uit de woongroep is dit nadelig voor de continuïteit en het behoud van de actieve identiteit van de groep. In dat geval blijft de bewoner namelijk de woning huren en heeft de groep een (actief) lid minder. Woongroepen proberen dit te voorkomen door een langdurig en intensief selectieproces waarbij kandidaten soms jarenlang minimaal één keer per maand langskomen voor een activiteit. Toch blijft het voor woongroepen soms lastig om de ware motivatie van een kandidaat te achterhalen.

“ Er zijn er die komen één keer naar een activiteit en daarna niet meer. Je kan het die mensen niet kwalijk nemen. Dat is een beetje het aparte. Je kan hier binnenkomen en je heel erg opstellen van ik vind het allemaal leuk, maar vervolgens heb je de flat en doe je aan niks mee. Dan kunnen wij diegene er nooit uitzetten. ” (I01LB)

Leeftijd, geslacht en huishoudsamenstelling

Leeftijd, geslacht en huishoudsamenstelling zijn vormen van persoonlijk kapitaal. Deze kenmerken kunnen in het voor- of nadeel van een kandidaat werken tijdens de selectie. Leeftijd is net als motivatie een belangrijk formeel selectiecriteria. De woningen die bij de woongroep horen zijn seniorenwoningen en door de woningcorporaties bestemd voor 55-plussers. Maar in de praktijk zien we dat de bewoners een stuk ouder zijn, dat heeft verschillende redenen. Geïnteresseerden van onder de 65 jaar werken veelal nog en komen hierdoor vanwege hun inkomen niet in aanmerking. Daarnaast beginnen mensen vaak pas op latere leeftijd, als zij er behoefte aan krijgen, na te denken over groepswonen. Ook zou het imago van de vergrijsde groepen ervoor kunnen zorgen dat jongere ouderen niet snel voor een woongroep kiezen. Voor de continuïteit en activiteit van de woongroep vinden de meeste bewoners en bestuurders het echter van belang dat er jongere kandidaten bij de groep komen. Jongere leden kunnen meer organisatorische taken op zich nemen en op den duur eventueel een bestuursfunctie vervullen. Dit is belangrijk omdat vrijwel alle groepen kampen met een tekort aan bestuursleden, doordat te weinig bewoners bereid en capabel zijn om zitting te nemen in het bestuur. Het gevolg is dat sommige bestuursleden jarenlang in functie blijven of dubbelfuncties vervullen. Geïnteresseerden vanaf 55 jaar zijn welkom bij de woongroepen, maar met het huidige (oudere) aanbod van kandidaten geldt een leeftijd van 65-75 al als relatief jong.

“ We hebben hier ook negentigjarigen. De gemiddelde leeftijd is nu tegen de tachtig. (..) En er komt nogal wat bij kijken om een woongroep gaande te houden en iedereen moet daar gewoon zijn steentje aan bijdragen en als je helemaal niets meer kan dan zit je ermee dat de groep die de tent draait. (..) Die wordt steeds kleiner. Wij zijn de zogenaamde jongeren. Ik word 75 in juni. ” (I04TB)

Dat de gemiddelde leeftijd van de bewoners in woongroepen de afgelopen jaren is gestegen, is niet alleen het gevolg van een beperkte instroom van nieuwe jongere kandidaten. Dit is ook een gevolg van het nationale en gemeentelijke beleid dat erop gericht is om ouderen langer thuis te laten wonen. Hierdoor blijven oudere bewoners, soms met een zware zorgvraag, in de woongroep wonen. De druk op het selecteren van jongere kandidaten is hierdoor toegenomen. Hier zien we dan ook dat de externe governance, namelijk landelijk en gemeentelijk beleid, van invloed is op de interne governance van de woongroepen.

“ Ja, ze blijven veel langer hier zitten inderdaad want je kan tegenwoordig veel thuiszorg krijgen. En zo lang dat nog redelijk functioneert, blijven ze gewoon hier zitten. ” (I01NL)

Het stijgen van de gemiddelde leeftijd van de bewoners zorgt ook voor problemen rondom het voortbestaan van bestaande woongroepen. Zo vertelt een medewerker van de Landelijke Vereniging Gemeenschappelijk Wonen voor Ouderen ons tijdens het interviewgesprek:

“ Wij ijveren er ook voor om woongroepen wat leeftijd betreft zo divers mogelijk te houden. We hebben nu het afgelopen jaar twee woongroepen gehad die zichzelf hebben opgeheven, omdat ze zeiden van: “Wij zijn zo oud en we kunnen dat niet meer aan als woongroep, het leven is eruit”. Mensen wonen er nog wel en zelfs als er een nieuw iemand bij zou komen dan zien zij niet hoe dat weer nieuw leven in zo’n woongroep zou kunnen blazen. Daarom zeggen wij ook dat je er zo veel mogelijk voor moet zorgen dat je van begin af aan al een goede leeftijdsopbouw moet hebben. Dat je niet allemaal veertig bent als je begint, omdat je dan als het leuk is er ook allemaal blijft zitten, maar dan ben je over veertig jaar allemaal tachtig en dan komen er problemen. ” (Interview LVGO)

Kandidaten van boven de 80 maken in de meeste groepen al bij voorbaat geen kans. In sommige groepen worden kandidaten van boven de 75 die op de reservelijst staan nauwelijks geselecteerd en wordt hen al snel doorgegeven dat zij beter ergens anders kunnen gaan kijken. Dit komt mede omdat kandidaten soms enkele jaren op de wachtlijst staan voordat er een woning vrijkomt.

“ Als je drie of vier reserveleden hebt, zoals we ze dan noemen, en die zijn 65, 66 en je hebt er eentje bij van 75, ja dan weet je bijna wel dat die van 75 niet gekozen gaat worden (...). De groep moet kunnen blijven voortbestaan. ” (I06NL)

Naast leeftijd spelen ook de huishoudsamenstelling en het geslacht een rol bij de selectie van kandidaten. De meerderheid van de bewoners van woongroepen is alleenstaand en vrouw (zie onder andere tabel 3). Vrouwen worden gemiddeld ouder dan mannen en mensen denken vaak pas aan groepswonen als zij alleen komen te staan. Het geringe aantal echtparen heeft er ook mee te maken dat stellen door hun gecombineerde pensioen en AOW vaak een te hoog inkomen hebben. Voor de diversiteit hebben mannen en stellen daarom in sommige groepen de voorkeur boven vrouwen en alleenstaanden.

Sociaal netwerk

Het sociaal netwerk in de vorm van vrienden, familie en kennissen kan gezien worden als sociaal kapitaal. Formeel gezien kunnen sociale contacten van een kandidaat binnen de woongroep niet bijdragen aan zijn of haar selectie. Kandidaten worden namelijk van de reservelijst geselecteerd en wanneer een woning vrijkomt moeten zij democratisch met een meerderheid worden gekozen door middel van anonieme stemming.

“ We hebben dan een buitengewone ledenvergadering waarbij gestemd wordt, gewoon briefjes hé, niet handopsteken maar anoniem. Dan zijn er drie reservekandidaten. Dan doe je gewoon de volgorde van hoe interessant je ze vindt. Je zet ze op één, twee, of drie. ” (I04TB)

Woningcorporaties vinden het zeer onwenselijk als leden via bekenden de woongroep binnenkomen, vanwege de schaarste aan sociale huurwoningen ligt dit heel gevoelig. Toch vindt er in uitzonderlijke gevallen ook informele selectie plaats en zijn sociale contacten, net als in veel andere sociale situaties, voor kandidaten gunstig om te hebben. Allereerst kunnen sociale contacten kandidaten in aanraking laten komen met het fenomeen groepswonen. Diverse respondenten gaven aan via kennissen, familie of vrienden bekend te zijn geraakt met het groepswonen of door hen te zijn geholpen met hun aanmelding. In diverse woongroepen is het daarnaast in het verleden ook voorgekomen dat het hebben van kennissen of vrienden binnen de woongroep bijdroeg aan de selectie van een kandidaat. Vanwege de formele selectieprocedure leiden sociale contacten binnen de woongroep over het algemeen niet per se tot selectie van de kandidaat. De formele procedure wordt echter niet altijd gevolgd. Eén groep maakte voorheen bijvoorbeeld helemaal geen gebruik van een reservelijst en kandidaten kwamen hier altijd ‘via via’ binnen. Ook in groepen waar de selectieprocedure zorgvuldig en systematisch gehanteerd wordt, bleken aanbevelingen van bekenden binnen de woongroep soms voordelig voor kandidaten. Zo vertelt een van de bewoners het volgende over de reservelijst en de kandidaten:

“ I: Hoe lang is jullie reservelijst?

R: We hebben twee echtparen en drie personen dus vijf.

I: En die mensen die op die reservelijst staan hoe zijn die op de reservelijst gekomen?

R: De enkelingen zijn via het GDO [Groepswonen Door Ouderen] en de twee echtparen die hebben toevallig allebei hier kennissen wonen, of van de kerk of van vroegere buurtjes. Ze moeten zich wel eerst bij het GDO aanmelden natuurlijk. Het zijn wel vaak mensen uit de buurt. Die toch in hun eigen buurt willen blijven. ” (I06NL)

Het citaat maakt duidelijk dat het sociale netwerk formeel geen rol speelt in de selectie van de nieuwe leden, maar dat de contacten wel kunnen helpen in het in aanraking komen met groepswonen. In enkele gevallen droegen contacten binnen de woongroep bij aan de selectie van bewoners.

Etnische achtergrond

Enkele van de bestudeerde woongroepen zijn speciaal opgericht voor mensen met een bepaalde etnische achtergrond zoals Indisch, Hindoestaans of Chinees. In de meeste van deze groepen is deze etnische achtergrond een formeel criterium. Om op de reservelijst te worden geplaatst was het hebben van dezelfde etnische achtergrond een vereiste in deze groepen. In de groepen waar nauwelijks Nederlands wordt gesproken, zoals in de Chinese woongroepen,

worden er vanwege de taalbarrière nog steeds geen autochtone Nederlanders toegelaten tot de woongroep. Ook deze groepen kampen echter met een tekort aan kandidaten die qua inkomen en leeftijd passen bij de woongroep. Dit leidt ertoe dat in groepen waar de taal geen barrière vormt en waar er tekort is aan kandidaten met dezelfde etnische achtergrond ook autochtone Nederlanders gekozen worden. Zij hebben vaak niet of nauwelijks affiniteit met de cultuur van de andere groepsleden. Kandidaten met een band met de cultuur hebben in de woongroepen die etnisch georiënteerd zijn wel een streepje voor, maar door het tekort aan deze kandidaten speelt dit steeds minder een rol. In deze groepen vervaagt de nadruk op de etnische identiteit van de woongroep, niet omdat leden dit wenselijk vinden maar uit nood gedreven.

“Op een gegeven moment is de reservelijst weer gekrompen en toen hadden we nog maar één of twee mensen die in aanmerking wilden komen. (..) Ze geven wel aan bij Centrum Groepswonen dat het van oorsprong is voor mensen met een Indische achtergrond, maar er zijn ook mensen binnengekomen die graag Indisch eten.” (I01WR)

Werkervaring en opleidingsniveau

Werkervaring, opleidingsniveau en kennis en vaardigheden die kandidaten hebben opgedaan kunnen geschaard worden onder cultureel kapitaal. Opvallend is dat het aandeel hoogopgeleiden (hbo of universitaire opleiding) onder de respondenten vrij hoog is (zie tabel 7). Onder middelbaar geschoolden vallen onder andere de bewoners met een mulo-diploma. Laaggeschoolde ouderen zijn degenen zonder opleiding of die de huishoudschool, dan wel de lagere school hebben gevolgd.

Tabel 7 Opleiding versus geslacht

			Geslacht		
			Man	Vrouw	Totaal
Opleiding	Laaggeschoold	N	2	7	9
		%	29%	46%	41%
	Middelbaar geschoold	N	1	4	5
		%	14%	27%	23%
	Hooggeschoold	N	4	4	8
		%	57%	27%	36%
Total	N	7	15	22	
	%	100%	100%	100%	

Uit onderstaande tabel 8 blijkt verder dat ook bijna alle respondenten, zowel mannen als vrouwen, vroeger hebben gewerkt. Een enkeling is nog werkzaam. Dit is uitzonderlijk omdat het typerend is voor deze generatie ouderen dat alleen de man een werkzaam leven achter de rug heeft. Dit alles zou erop kunnen duiden dat mensen met een relatief hogere opleiding en werkervaring eerder geneigd zijn om te kiezen voor een woongroep en hier toegang toe vinden.

Tabel 8 Werkzaam verleden versus geslacht

			Geslacht		
			Man	Vrouw	Totaal
Heeft u vroeger gewerkt?	Ja	N	10	14	24
		%	100%	87%	92%
	Ja nog altijd	N	0	2	2
		%	0%	12%	7%
Total		N	10	16	26
		%	100%	100%	100%

Cultureel kapitaal zoals opleidingsniveau wordt in de meeste woongroepen niet als formeel selectiecriteria genoemd. Toch bleken kandidaten die door bijvoorbeeld (vrijwilligers)werk of opleiding beschikken over bepaalde bestuurlijke, administratieve of organisatorische vaardigheden in enkele gevallen aantrekkelijk gevonden te worden door woongroepen. Zij kunnen deze capaciteiten namelijk inzetten ten gunste van de woongroep, bijvoorbeeld bij de organisatie van activiteiten. Ook zijn deze kandidaten vaker bereid en capabel om op den duur zitting te nemen in het bestuur. Van de 32 respondenten is een derde (N=10) op dit moment bestuurslid. Sommige (N=2) zijn in het verleden bestuurslid geweest. Mede vanwege het tekort aan bestuursleden waar veel groepen mee te maken hebben, zijn kandidaten met organisatorische vaardigheden zeer welkom.

“Ik ben gewoon iemand, die altijd in het verenigingsleven gestaan heeft, ook heel veel sociaal-cultureel werk. Ik bedoel als iets met organiseren en met mensen omgaan te maken heeft dan weet je wel hoe het werkt.” (I03TB)

Ook in een van de interviews met de sleutelfiguren, kwam het cultureel kapitaal van de bewoners ter sprake. Een medewerker van de Landelijke Vereniging Gemeenschappelijk Wonen voor Ouderen, vertelt ons:

“Hoe je het ook wendt of keert, mensen die een bestuursfunctie kunnen vervullen zijn toch vaak mensen met een hogere opleiding en een hogere opleiding betekent een hoger salaris. Heel veel woningen in die woongroepen zijn sociale huurwoningen en dat betekent - nu met die nieuwe huurwet - dat dat soort mensen vaak niet meer in aanmerking komt, omdat als die mensen gepensioneerd zijn dan is toch hun inkomen nog hoger dan de sociale huurgrens en dan zegt de woningbouwvereniging, de wet schrijft voor dat jullie daar niet in mogen. Dat betekent op den duur een soort van aderlating voor groepen, het kader gaat dan langzamerhand ontbreken. Dat is voor een bestuursfunctie wel belangrijk.” (Interview medewerker LVGO)

Het bovenstaande citaat maakt tevens duidelijk dat de externe governance, in dit geval de regels rondom de Woningwet, ook van invloed is op de interne governance, namelijk de aanwas van nieuwe bestuursleden. De pool van geschikte kandidaten wordt kleiner, waardoor vervanging van de huidige bestuursleden (nog) lastiger wordt.

Inkomen

Uit het slot van de vorige paragraaf blijkt dat in de selectie van nieuwe kandidaten het inkomen van toekomstige bewoners een belangrijke rol speelt. De Woningwet van 2015 maakt dat het voor woningcorporaties verplicht is om passend toe te wijzen. Dit betekent dat zij door Europese en nationale wetgeving verplicht zijn om 80% van hun woningen toe te wijzen aan huishoudens met een passend inkomen. Tien procent mag worden toegewezen aan huishoudens met een inkomen boven de maximumgrens (22.400 euro per jaar voor een eenpersoonshuishouden en 36.798 euro per jaar voor een tweepersoonshuishouden, Rijksoverheid 2018).

De woongroepen voor ouderen waar de interviews zijn afgenomen bestaan uit sociale huurwoningen. De maximum inkomensgrens zorgt ervoor dat veel gewilde kandidaten worden uitgesloten. Nog werkende kandidaten komen in de meeste gevallen niet in aanmerking, hetzelfde geldt voor echtparen met een gecombineerd pensioen en AOW. Kandidaten moeten hun jaarinkomen opgeven bij de woningcorporatie als zij gekozen zijn. In de meeste woongroepen vraagt het bestuur zelf al naar het inkomen van een kandidaat en als dit veel te hoog is worden zij vaak niet op de reservelijst geplaatst omdat de corporatie hen niet zal toelaten. Als gevolg hiervan worden veel kandidaten uitgesloten, die juist goed zouden passen wat betreft leeftijd, motivatie en organisatorische vaardigheden.

“ Er zijn veel mensen die niet in aanmerking komen, zoals een echtpaar op de reservelijst. Ze zijn allebei gepensioneerd en hij doet dan zelf nog aan bijklussen. Het gezamenlijk inkomen is te hoog om hiervoor in aanmerking te komen. (..) Daar hebben we wel problemen mee, niet alleen wij, maar alle woongroepen. ” (I01WR)

Hoewel een passend inkomen een formeel criterium is, proberen zowel kandidaten als bestuurders van woongroepen in enkele gevallen op informele wijze kandidaten die te veel verdienen toegelaten te krijgen. Er zijn kandidaten die hun pensionering precies zo plannen zodat ze toelaatbaar zijn als er een woning vrijkomt of kandidaten stoppen tijdelijk met werken.

“ Ik ben minder gaan werken, twintig uur, om hier te kunnen komen wonen. En ik heb mijn manager een brief laten schrijven, heel officieel, en die heb ik ook gestuurd naar de woningcorporatie. Toen belden ze dat het goed was. ” (I05NL)

Ook proberen bestuursleden de corporatie er soms van te overtuigen om woningen toch toe te wijzen aan kandidaten met een te hoog inkomen omdat zij heel goed in de groep passen. In enkele gevallen zijn kandidaten met een te hoog inkomen geaccepteerd door de corporatie, zij vallen dan binnen de 10% marge. Meestal hanteert de corporatie deze grens echter strikt.

“ Er werd gekeken naar mijn inkomen. En nou heb ik helemaal geen topsalaris hoor. En ik moet er ook best nog wel wat voor doen, maar ik zat boven de grens. Toen is iemand van het bestuur met hele goede contacten gaan praten. Ze zeiden uiteindelijk ‘je past hier precies, ze willen je heel graag dan maken we een uitzondering’. Maar ze zeiden ook ‘dit is de laatste keer, we maken niet nog een uitzondering. ” (I01TB)

Het passend toewijzen door woningcorporaties wordt door bestuursleden van woongroepen als problematisch ervaren. Geschikte kandidaten worden vanwege hun te hoge inkomen veelal uitgesloten. In de selectie van nieuwe kandidaten blijkt dan ook dat de externe governance (Woningwet 2015) van invloed is op de interne governance. In de volgende hoofdstuk wordt nader ingegaan op de externe governance.

Conclusie

Hoewel verschillende studies laten zien dat de behoefte aan groepswonen de laatste jaren is toegenomen, zien we tegelijkertijd dat woongroepen problemen hebben met de nieuwe aanwas. Deze problemen worden mede veroorzaakt door een samenspel tussen de interne (selectie van nieuwe kandidaten) en externe governance (o.a. Woningwet 2015). Dit samenspel leidt ertoe dat de ideale kandidaat voor een woongroep aan veel formele en informele criteria dient te voldoen zoals een passend inkomen, goede motivatie, organisatorische vaardigheden, de juiste leeftijd en soms een specifieke etnische achtergrond. De consequentie hiervan is dat deze ideale kandidaat voor woongroepen nauwelijks te vinden is en de druk om een geschikte kandidaat te vinden groot. Deze druk wordt vergroot doordat woningcorporaties de woning van de woongroep onttrekken als binnen drie maanden geen nieuwe kandidaat is gevonden. Het onbedoelde effect hiervan is dat soms van de formele toelatingsprocedure wordt afgeweken en sommige geïnteresseerden niet in aanmerking zullen komen voor een woning.

6. EXTERNE GOVERNANCE: KANSSEN EN BEDREIGINGEN

Bij externe governance gaat het om wetgeving en beleid dat door de overheid (Europees, landelijk en lokaal) wordt vastgesteld en van invloed is op de woongroepen (zie pagina 18). In het vorige hoofdstuk werd de externe governance al een aantal keer benoemd, vooral vanuit de beperkingen, maar de externe governance biedt ook verschillende kansen. Op deze kansen en bedreigingen zullen we in de volgende paragrafen nader ingaan.

6.1 Kansen

Tijdens de interviewgesprekken met de sleutelfiguren kwamen de kansen voor woongroepen in het huidige landelijke en lokale beleid ter sprake. Hierin werden met name drie aspecten genoemd. Allereerst passen woongroepen bij het huidige landelijke en lokale beleid waarin burgerinitiatieven en de participatiesamenleving centraal staan. Van burgers wordt verwacht dat ze niet alleen verantwoordelijkheid nemen voor zichzelf maar daarnaast ook oog hebben voor de naasten en de eigen (leef)omgeving. Zo vertelde een ambtenaar van de gemeente Den Haag hierover het volgende:

“Het coalitieakkoord [2014-2018] heet ‘Vertrouwen op Haagse kracht’. En ja, het is natuurlijk heel erg geschreven vanuit participatie, burgers moeten meedoen, moeten meedenken, moeten veel meer voor elkaar gaan zorgen. Want de overheid kan dat ook niet allemaal meer en die wil misschien ook wel niet meer. En daar zie ik groepswonen dan wel als een voorbeeld van. Hoe ouderen voor elkaar kunnen zorgen, kleine dingen kunnen doen.”
(Interview ambtenaar gemeente Den Haag)

Gemeenschappelijk wonen of groepswonen sluit dan ook naadloos aan bij het streven van de overheid om bewoners meer inspraak en zelfbeheer te geven. Daarnaast vormen woongroepen een belangrijk aanbod in de toenemende vraag onder ouderen naar ‘tussenvormen’ op het gebied van wonen en zorg. Vooral door het wegvallen van veel verzorgingshuizen is er een groeiende vraag naar tussenvormen:

“Ik denk wel, als je kijkt naar groepswonen, dat dat wel de wind mee heeft. Dat zou je misschien zelf ook wel gezien hebben. In 2013 had je natuurlijk de sluiting van de verzorgingstehuizen, de drempel om naar een verzorgingstehuis te gaan is omhooggegaan. Wat mij opvalt is dat na de ophoging van de drempel voor een verzorgingstehuis, dat daarna eigenlijk heel weinig ontstaan is. Terwijl er altijd wel een groep is, zeker als je ouder en kwetsbaarder wordt, dan is ontmoeting belangrijk, een gevoel van veiligheid en dus iets meer met dat samen. Dat kan in een heleboel vormen, maar ook groepswonen is zo’n vorm waarbinnen dat zou kunnen.” (Interview medewerker Min. BZK)

Het Ministerie van VWS heeft het programma *Langer Thuis* gelanceerd, waarin nadrukkelijk aandacht is voor de vraag wat te doen met ouderen die behoefte hebben aan een tussenvorm tussen thuis wonen of in een verpleeghuis. Woongroepen zijn een tussenvorm die inspeelt op deze (groeijende) vraag.

“Groepswonen past heel goed in die tussenvormen. Bijvoorbeeld in Amerika heb je assisted-living. Dat zijn wel vaak echt de verzorgingstehuizen. Dus op het moment dat jij tussenvormen kunt bedenken waar mensen op zich wel zouden willen wonen, dan is het iets wat daar past. Daar heb je nu aanleunwoningen voor, je hebt serviceflats. Je hebt de hofjes van vroeger, de Leihoeves. Ik denk dat daar best wel behoefte aan is. En, ja groepswonen is zo’n tussenvorm.” (Interview medewerker Min. VWS)

Tot slot, onlangs werd door minister Hugo de Jonge (VWS) een actieprogramma *Eén Tegen Eenzaamheid* gelanceerd. Het actieprogramma is met name gericht op het aanpakken en bestrijden van sociale eenzaamheid. Zoals ook uit deze studie blijkt, leveren woongroepen hierin ook een belangrijke bijdrage. Ook verschillende sleutelfiguren noemen dit aspect als mogelijk belangrijk voordeel van de woongroep:

“Ik denk dat het [groepswonen] een kansrijke woonvorm is die ook eenzaamheid kan voorkomen, zorg kan uitstellen en een beetje, een heel klein beetje, die functie van het oude verzorgingshuis kan overnemen. Met de geborgenheid en veiligheid, zonder dat het een instituut wordt want daar wilden we juist van af.” (Interview medewerker Kenniscentrum Zorg en Wonen)

Daarmee passen woongroepen in het streven van de rijksoverheid om eenzaamheid onder ouderen eerder te signaleren en te doorbreken (www.rijksoverheid.nl)

6.2 Bedreigingen

Naast de bovengenoemde kansen, zorgt de externe governance ook voor een aantal bedreigingen in het voortbestaan van woongroepen. Het gaat hierbij om zowel geldend beleid en regelgeving als de rol van de overheid in de handhaving hiervan.

Ten eerste, zo bleek al uit paragraaf 5.2 vormt de Woningwet van 2015 een bedreiging voor woongroepen, niet alleen vanwege de eerdergenoemde reden dat het aanbod van geschikte kandidaten hierdoor kleiner is geworden. Er zijn ook subsidieregelingen voor initiatieven voor andersoortige woonvormen afgeschaft en woningcorporaties hebben minder ruimte om zich buiten hun kernactiviteiten te begeven. De mogelijkheden om als woningcorporatie een woongroep op te richten en te onderhouden zijn met deze ontwikkelingen duidelijk versmald, wat de druk op het voortbestaan van woongroepen heeft verhoogd (Nuesink

2016). Daar komt bij dat zowel gemeenten als woningcorporaties moeite hebben om een deel van de sociale woningvoorraad te onttrekken aan de reguliere woningmarkt voor woongroepen. Een medewerker van de gemeente Den Haag zegt hierover:

“Ik ben daar eigenlijk niet zo voor. Wij willen zoveel mogelijk woningen beschikbaar hebben voor zo veel mogelijk mensen en hiermee plaats je toch een deel van de voorraad buiten het verdeelsysteem. Ja, je kan je afvragen of dat nou zo wenselijk is. Zeker als er zo veel schaarste is.”
(Interview ambtenaar gemeente Den Haag)

Een complicerende factor hierbij voor gemeente en woningcorporaties is dat de toewijzing van de woning door de woongroep zelf gebeurt.

“Als je niet tot hun soort mensen behoort dan kom je er dus gewoon niet in, en uit het oogpunt van transparantie en eerlijke verdeling van de voorraad vind ik persoonlijk dat dat eigenlijk niet meer zou moeten kunnen.”
(Interview ambtenaar gemeente Den Haag)

Ten tweede vormen ouderen voor woningcorporaties en de gemeente slechts een van de vele groepen die een beroep doen op de sociale huurvoorraad. Daarbij hebben zij in tegenstelling tot sommige andere groepen, zoals statushouders en psychiatrische patiënten, geen urgentieverklaring.

“Ja een gemeente moet statushouders gewoon plaatsen, zij moeten mensen, die zitten te wachten op een plek in de maatschappelijke opvang, die mensen moeten gewoon ergens geplaatst worden. Net zoals mensen in een vrouwenopvang of tienermoeders. Dat zijn allemaal van die groepen, die moeten ergens een plek krijgen.”
(Interview medewerker Min. VWS)

De prestatieafspraken tussen corporaties en de gemeente over de nieuw te bouwen woongroepen voor ouderen in Den Haag zijn de afgelopen jaren teruggeschoefd.

“Twintig/dertig jaar geleden zijn de meeste groepen die er nu zijn opgestart. Toen stond er in de prestatieafspraken met woningcorporaties dat er over 4 jaar voor 4 of 5 groepen een locatie geregeld zou moeten zijn. Dat haalden we toen al niet en volgens mij zijn de prestatieafspraken daarna afgezwakt. Het onderwerp staat er nog steeds in maar wel minder om allerlei redenen. Je merkt dat er minder prioriteit aan gegeven wordt. Je kan je ook afvragen van: moet je beginnen bij aanbod of bij vraag? Daar is wel veel discussie over. Wat is de legitimatie om speciaal voor deze mensen extra te gaan bouwen?” (interview ambtenaar gemeente Den Haag)

Interessant is dat bovenstaand citaat afkomstig is uit een interview dat voor de gemeenteraadsverkiezingen van maart 2018 is afgenomen. Na de gemeenteraadsverkiezingen kwam echter met een nieuwe samenstelling van de gemeenteraad het onderwerp groepswoon op de politieke agenda, door een aantal moties waarin werd gepleit voor het bevorderen van groepswoon en woongroepen meer ondersteuning te bieden.

Tot slot, de eerder aangehaalde negatieve kanten van het groepswoon, zoals onderlinge conflicten en de lastigheid om het vervullen van bestuursfuncties, blijken ook van invloed op de welwillendheid van corporaties en gemeenten rondom (het opzetten van nieuwe) woongroepen.

“Mensen die echt elkaar letterlijk de tent uit vechten. Gewoon best wel problemen met groepen, mensen die niet meer met elkaar praten en dan hebben zij zoiets van daar zijn we niet van. Wij zijn niet om allerlei problemen bij huurders op te lossen.”
(Interview ambtenaar gemeente Den Haag)

“Ik ga nu hele gechargeerde woorden zeggen, maar de perceptie van de gemiddelde beheerconsulent hier is van: “Ik wil ervan af”. Om een hele simpele reden dat we regelmatig geconfronteerd worden met bestuurscrisisen. De ene groep vindt dat de andere groep niet sterk wordt vertegenwoordigd of het hele idee van het aandragen van kandidaten leidt ook weer tot problemen in de zin van, wie is de baas en wie heeft de macht.” (Interview medewerker woningcorporatie)

De externe governance is dan ook niet alleen van invloed op de woongroep (zie paragraaf 5.2), maar de interne governance van de woongroep kan ook van invloed zijn op de externe governance.

6.3 Conclusie

Het beleid van de gemeente Den Haag is gericht op het tegengaan van segregatie tussen bewoners in Haagse wijken (zie Coalitieakkoord 2018-2022). In veel buurten is de laatste jaren echter een tegengestelde ontwikkeling gaande. Uit een recent gepubliceerd rapport van Rigo in opdracht van Aedes, de branchevereniging voor woningcorporaties, komt naar voren dat buurten met veel sociale huurwoningen voornamelijk homogene kwetsbare groepen mensen huisvesten (Leidemeijer, van Iersel & Frissen 2018). Dit is het gevolg van de wettelijke inkomensnormen die woningcorporaties hanteren. Ook woongroepen hebben met de gevolgen van deze Woningwet te maken, aangezien hun pool van kandidaten waaruit zij nieuwe bewoners kunnen selecteren kleiner wordt.

Hierdoor zien we dat de ideale kandidaat voor een woongroep aan veel formele en informele criteria dient te voldoen zoals een passend inkomen, motivatie voor groepswoon, organisatorische vaardigheden, de juiste leeftijd en soms een specifieke etnische

achtergrond. De consequentie van al deze wensen is dat de ideale kandidaat voor woongroepen nauwelijks te vinden is en de druk om een geschikte kandidaat te vinden groot. Deze druk wordt vergroot doordat corporaties de woning van de woongroep onttrekken als de woning niet binnen drie maanden bewoond wordt door iemand van de reservelijst. Hierdoor ontstaat de situatie dat terwijl enerzijds wetgeving de mogelijkheden om woongroepen op te richten heeft versmald, de vraag naar gemeenschappelijk en groepswonen

toeneemt (Hoorn & Kotte, 2016; Nuensink 2016). Het gebrek aan geschikte kandidaten op de reservelijst lijkt dan ook vooral een samenspel tussen de externe en interne governance. De externe governance (o.a. de Huisvestingswet 2015) heeft de pool van mogelijke kandidaten verkleind, waardoor de druk op de interne governance, namelijk het selecteren van geschikte, jonge bewoners ook is toegenomen. Dit heeft tot onbedoeld gevolg dat regels rondom het toewijzen van woningen worden opgerekt.

7. TOEKOMST VAN DE WOONGROEP: CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

De Nederlandse samenleving vergrijst. Er wonen steeds meer ouderen in Nederland en het aantal kinderen dat geboren wordt, neemt af. De komende jaren zal vooral het aandeel 65-79 jarigen sterk stijgen. Vanaf 2025 neemt ook de groep 80-plussers sterk toe, de zogenaamde dubbele vergrijzing. In 2040, op het hoogtepunt van het aantal 65-plussers, is naar schatting 26 procent van de bevolking 65-plus, waarvan een derde ouder dan 80 jaar (Stoeldraijer, Van Duin & Huisman 2017). Daarmee is huisvesting voor ouderen een grote maatschappelijke opgave geworden voor veel gemeenten.

Er is behoefte aan 'fijnmazige interventies' (Meurs 2016) die het mogelijk maken dat ouderen zelfstandig kunnen wonen en waardevolle sociale relaties kunnen onderhouden, zonder dat dit hun privacy aantast of een extra belasting voor mantelzorgers met zich meebrengt. In deze studie is onderzocht in hoeverre bestaande woongroepen hiervoor een oplossing bieden. Hiervoor hebben we enerzijds gekeken naar de wijze(n) waarop bewoners met elkaar omgaan, wat ze voor elkaar betekenen, welke ondersteuning ze aan elkaar bieden en waar grenzen worden gesteld. Daarnaast hebben we ook de governance van de woongroepen, zowel intern als extern onderzocht. Hieronder zetten we de belangrijkste bevindingen op een rij.

Woongroepen zorgen voor contacten en conflicten

Een van de onderzoeksvragen van deze studie is waarom ouderen kiezen voor een woongroep en welke voor- en nadelen het wonen in een woongroep met zich meebrengt. Het voornaamste voordeel en tevens een veelgenoemde motivatie voor de keuze voor het groepswonen, is dat mensen hun burens kennen in een woongroep. Daarbij is het contact laagdrempelig waardoor het gemakkelijker is om even bij elkaar aan te bellen of telefonisch contact op te nemen als er iets aan de hand is. Er wordt volgens veel bewoners op elkaar gelet, in positieve zin. Ook de diverse activiteiten die worden georganiseerd maken het mogelijk voor bewoners om actief te blijven. De burenhulp en sociale controle zorgt ervoor dat respondenten zich zowel sociaal als persoonlijk veilig voelen in de woongroep. Tegelijkertijd vinden bewoners het vaak niet nodig om bij elkaar over de vloer te komen. Er is altijd de mogelijkheid om elkaar op te zoeken in de gemeenschappelijke ruimte als daar behoefte aan is. Sommige bewoners geven wel aan dat het van belang is om deze privacy vanaf het begin af te kaderen en het aan te geven als zij geen behoefte hebben aan contact en de deur niet open willen doen. Voor de meeste leden is de balans tussen privacy en gemeenschappelijkheid in de woongroep belangrijk.

Maar deze sociale contacten hebben ook hun keerzijden.

Bewoners van woongroepen kunnen hinder ervaren van uitsluitingsmechanismen, als gevolg van onder meer roddel, betutteling en conflicten in woongroepen. Daarnaast zien we ook dat de laagdrempeligheid van de sociale contacten soms tot een overbelasting van enkele bewoners leidt.

Woongroepen bieden zorg, geen mantelzorg

Een tweede onderzoeksvraag van deze studie was welke vormen van ondersteuning ouderen ontvangen vanuit de woongroep en wat dit betekent voor gevoelens van eenzaamheid en de zorg/ondersteuning die zij van anderen -formeel en informeel - ontvangen.

Eenzaamheid is een breed maatschappelijk probleem dat niet alleen onder ouderen voorkomt. En hoewel eenzaamheid een breed maatschappelijk probleem is, ligt bij de bestrijding van eenzaamheid de oplossing vaak bij kleinschalige initiatieven (Meurs 2016). Deze studie laat zien dat hoewel de woongroep niet hét wondermiddel is tegen eenzaamheid, de woongroep dankzij de sociale contacten en de activiteiten die worden georganiseerd voor de bewoners, wel bijdraagt aan het tegengaan van gevoelens van sociale eenzaamheid onder ouderen.

Als het gaat om de zorg en ondersteuning die de bewoners aan elkaar bieden, gaat het vooral om allerlei praktische vormen van ondersteuning. Hierbij stellen bewoners grenzen aan wat zij wel en niet willen doen voor medebewoners, waarbij de bewoners vooral de privacy van de medebewoner en tevens zorgvrager niet willen schenden. Ook wordt het tijdelijke karakter van de hulp die verleend wordt van belang geacht. Tegelijkertijd blijkt dat de bewoners regelmatig uitzonderingen hierop maken, vooral voor bewoners met wie zij een goede band hebben. Door het verlenen van allerlei sociale en praktische ondersteuning, zoals het rijden van en naar het ziekenhuis, het doen van een boodschap, of zelfs het omkijken naar elkaar, worden mantelzorgers wel degelijk enigszins ontlast. Tegelijkertijd zien we ook dat er door de stijgende leeftijd van de bewoners en de daarmee gepaard gaande toenemende zorgvraag in woongroepen, grenzen zijn aan de informele zorg die vanuit de woongroep geboden kan worden. Met name als de zorgvraag toeneemt, is de ondersteuning van formele zorginstanties en mantelzorgers dan ook van groot belang.

Woningwet zet voortbestaan woongroepen onder druk

De twee laatste onderzoeksvragen van deze studie betreffen de toegang tot de woongroep (interne governance) en de invloed van landelijk, lokaal en Europees beleid (externe governance) op de woongroepen. Hieruit komt naar voren dat de problemen met de aanwas van nieuwe kandidaten mede worden veroorzaakt door een samenspel tussen de interne (selectie van nieuwe kandidaten) en externe governance (o.a. Woningwet 2015).

De Woningwet van 2015, die gebaseerd is op een maatregel van de Europese Commissie, maakt dat woningcorporaties tenminste 90 procent van de vrijkomende sociale huurwoningen (met een huurprijs tot 720 euro) moeten toewijzen aan hun doelgroepen. De belangrijkste doelgroep zijn huishoudens met een inkomen beneden € 36.798 (prijsspeil 2018). De woningcorporatie moet jaarlijks ten

minste 80% van de vrijkomende sociale huurwoningen aan die groep toewijzen. Het passend toewijzen wordt door bestuursleden van woongroepen als problematisch ervaren omdat de maximum inkomensgrens ervoor zorgt dat veel gewilde kandidaten worden uitgesloten. Nog werkende kandidaten komen in de meeste gevallen niet in aanmerking, hetzelfde geldt voor echtparen met een gecombineerd pensioen en AOW. In de meeste woongroepen vraagt het bestuur zelf al naar het inkomen van een kandidaat en als dit te hoog is worden zij vaak niet op de reservelijst geplaatst omdat de corporatie hen niet zal toelaten. Als gevolg hiervan worden veel kandidaten uitgesloten, die juist goed zouden passen wat betreft leeftijd, motivatie en organisatorische vaardigheden. Hierdoor ontstaat de tegenstrijdige situatie dat hoewel er sprake is van een toenemende vraag naar woongroepen (zie www.svh.nl), de woongroepen voor ouderen problemen hebben om geschikte kandidaten te vinden.

Daarbij zijn als gevolg van de Woningwet ook subsidieregelingen voor initiatieven voor andersoortige woonvormen afgeschaft en woningcorporaties hebben minder ruimte om zich buiten hun kernactiviteiten te begeven. De mogelijkheden om als woningcorporatie een woongroep op te richten en te onderhouden zijn met deze ontwikkelingen duidelijk versmald, wat de druk op het voortbestaan van woongroepen eveneens heeft verhoogd (Nuesink 2016).

Woongroep 2.0

Woongroepen vormen een belangrijke schakel in het aanbod van de huisvesting voor ouderen met name na het sluiten van de verzorgingshuizen. Hierdoor is er een gat ontstaan in de huisvestingsvraag voor ouderen die niet langer thuis willen of kunnen wonen, maar ook niet in aanmerking komen voor opname in een verpleeghuis. Voor deze ouderen betekent het wonen in een woongroep een veilige leefomgeving, waar zij activiteiten kunnen ondernemen en waar zij praktische ondersteuning kunnen krijgen. Door de ondersteuning die bewoners van elkaar krijgen, wordt niet alleen sociale eenzaamheid onder ouderen tegengegaan, maar worden ook mantelzorgers enigszins ontlast.

Maar zoals hierboven al is geschetst, staan de woongroepen in Den Haag onder druk. De woongroepen zijn veelal opgezet in de jaren '90. De 55-plussers van toen, zijn 75-plussers geworden. En waar deze 75-plussers voorheen doorstroonden naar een verzorgingshuis, blijven zij nu langer in de woongroep wonen. Dit leidt tot een toenemende zorgvraag in woongroepen en een kadertekort om bestuursfuncties te vervullen en activiteiten te organiseren. Daar komt bij dat de Woningwet aanwas van nieuwe, jongere leden belemmert. Dit maakt dat de huidige woongroepen niet langer toekomstbestendig zijn. Het is dan ook noodzakelijk om na te denken over de 'Woongroep 2.0' en randvoorwaarden voor nieuwe (collectieve) woonvormen te onderzoeken.

Wij zouden de volgende suggesties mee willen geven aan gemeenten, corporaties en organisaties die betrokken zijn bij het groepswonen van ouderen:

- Woongroepen 2.0: een mix van koop- en huurwoningen:** Nieuwe woongroepen zouden moeten bestaan uit een mix van koop- en huurwoningen in diverse prijsklassen. Hiermee wordt een te eenzijdige inkomenssamenstelling van woongroepen tegengegaan en wordt de pool waaruit woongroepen nieuwe leden kunnen selecteren groter. Bovendien voorkomt dit ook dat in buurten met veel sociale huurwoningen alleen kwetsbare groepen worden gehuisvest (Rigo 2018). Dit zou worden vergemakkelijkt als woningcorporaties weer toestemming krijgen om niet alleen te bouwen voor sociale huur, maar ook middeldure huur- en koopwoningen (zie ook Eerenbeemt en van Weezel 2019). Hiervoor zou de gemeente een (ruimere) kerntaak van woningcorporaties moeten bepalen, zodat die ook DAEB⁷ is, zoals de commissie Van Bochove ook aanbeveelt (Commissie van Bochove 2018).
- Woongroep 2.0: aandacht voor de zorgvraag:** Zowel bij nieuwe als de bestaande woonvormen moet meer aandacht komen voor zorgvoorzieningen. Hierbij spelen woningcorporaties een rol als partij die problemen signaleert en samenwerkingsovereenkomsten kan afsluiten met partijen in zorg en welzijn. Daarnaast zou ook nagedacht kunnen worden over zorgcoöperaties. Het voordeel van zorgcoöperaties is dat zorg collectief kan worden ingekocht bij een commerciële aanbieder. Maar een zorgcoöperatie kan er ook voor zorgen dat de zorgbehoefte en het aanbod van zorgverleners in een buurt beter op elkaar wordt afgestemd. Voorbeelden in Den Haag zijn o.a. Stichting Zorgcoöperatie Haagse Hout en Zorgcoöperatie Aishel. Dit zou met name voor de huidige woongroepen, die te maken krijgen met een toenemende zorgvraag van de bewoners mogelijk een oplossing kunnen bieden.
- Woongroep 2.0: aandacht voor de governance:** De praktische en governance problemen waar bestaande woongroepen in het algemeen en de besturen van woongroepen in het bijzonder mee te kampen hebben, kunnen deels worden ondervangen door meer ondersteuning te regelen door de inzet van vrijwilligers, maar ook door bijvoorbeeld het aanbieden van bestuurstrainingen (zie ook 's Jongers 2017). In Den Haag spelen vrijwilligersorganisatie PEP en het Centrum Groepswonen hierin al een belangrijke rol.
- Woongroep 2.0: meergeneratiewoningen:** In verschillende gemeenten zijn succesvolle voorbeelden van woonvormen waar ouderen samenwonen met jongeren (o.a. studenten). De studie van Van Poppel (2018) laat zien dat zowel ouderen als jongeren deze woonvorm als positief waarderen. Het voordeel van dergelijke meergeneratiewoningen is dat een aantal van de in ons onderzoek gesignaleerde problemen, die samenhangen met een te eenzijdige (leeftijd)samenstelling, worden ondervangen.

7 DAEB is een afkorting voor: diensten van algemeen economisch belang. Onder DAEB-woningen vallen alle gereguleerde huurwoningen.

GEBRUIKTE LITERATUUR

- Beuningen, J. van, Coumans, M. Moonen, L. (2018) *Het meten van eenzaamheid*. Voorburg: CBS.
- Bochove, M., van, Tonkens, E. Verplanke, L. en S. Roggeveen (2016) Reconstructing the Professional Domain: Boundary Work of Professionals and Volunteers in the Context of Social Service Reform. *Current Sociology*, Early View Online, DOI: 10.1177/0011392116677300.
- Bourdieu, P. (1986) *The Forms of Capital*. In J. Richardson, *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education* (pp. 241-258). New York: Greenwood.
- Commissie van Bochove (2018) *Evaluatie herziene Woningwet: kansen en belemmeringen voor de maatschappelijke opgave van woningcorporaties*. Den Haag.
- Companen (2016) *Nieuwe woonvormen voor de ouderwordende samenleving*. Den Haag: Ministerie van BZK.
- Dijk, H. van (2015) *Neighbourhoods for Ageing in Place*. Dissertatie. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Doekhie, K., A. de Veer, J. Rademakers, F. Schellevis en Francke, A. (2014) *Ouderen van de toekomst: verschillen in de wensen en mogelijkheden voor wonen, welzijn en zorg*. Utrecht: Nivel.
- Eerenbeemt, M. & Weezel, T. van (2019) 'Men zag ons vroeger als halve penoze'. Interview met Sven Heine, voorzitter van de Makelaarsvereniging Amsterdam, Volkskrant 7 januari 2019.
- Federatie Gemeenschappelijk Wonen (2006) *Gemeenschappelijk wonen: meer dan wonen*. Utrecht: FGW.
- Gemeente Utrecht (2007) *Beleidsnota groepsgewijs wonen van ouderen*. Gemeente Utrecht.
- Hoorn, M. & Kotte, R. (2016) *Smart small living: klein maar fijn*. Den Haag: Platform31.
- Houten, R van (2018) Met alleen maar vijftigplussers in de buurt wonen <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/03/09/met-alleen-maar-vijftigplussers-in-de-buurt-a1595093>.
- Jongers,'s, T. (2017) *Samen de toekomst in: een onderzoek naar gezamenlijke woonvormen in Den Haag*. Den Haag: PEP.
- Laing, O. (2016) *De eenzame stad: over de kunst van het alleen-zijn*. Amsterdam: De Bezige Bij.
- Leidelsemeijer, K., Iersel, J. van, & Frissen, J. (2018) *Veerkracht in het corporatiebezit: kwetsbare bewoners en leefbaarheid*. Amsterdam: Rigo.
- Meurs, P. (2016) *Wat ik met kerstmis mis: een bundel met wisselende perspectieven over eenzaamheid*. Den Haag: RVS.
- Nuensink, R. (2016) *Woongroepen: de continuïteit van collectiviteit*. Nijmegen: Radboud Universiteit (masterscriptie).
- Oudijk, D., Boer, de, A., Woittiez, I. Timmermans, J. & Klerk, M., de (2010) *Mantelzorg uit de doeken*. Den Haag: SCP.
- Pierre, J. (2011) *The politics of urban governance*. New York: Palgrave MacMillan.
- Poppel, W., van (2018) *Intergenerational Living communities: motivation behind and benefits of living among different generations*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam (master thesis).
- Putters, K. (2017) *Was getekend: op weg naar een nieuw sociaal contract in de zorg*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam (oratie)
- Sande, J. van de (2018) *Ageing in a Communal Place: the role of Capital and Institutional Work in Accessibility of Living Communities for Elderly in The Hague*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam (master thesis).
- SEV (2008) *Gestippeld wonen en harmonicawonen: gemeenschappelijke woonvormen*. Federatie Gemeenschappelijk Wonen.
- Stoeldraijer, L., Duin, van, C., Huisman, C. (2017) *Bevolkingsprognose 2017-2060: 18,4 miljoen inwoners in 2060*. Voorburg: CBS.
- Toolen, A. van der (2018) *Oud in een land dat een tussenstop moest zijn*. Volkskrant, 14 december.
- VWS (2018) *Programma Langer Thuis*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

GERAADPLEEGDE WEBSITES

CBS

<https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2016/45/een-op-zeven-mantelzorgers-vindt-zichzelf-zwaarbelast> Geraadpleegd op 1 december 2018.

<https://www.cbs.nl/nl-nl/maatwerk/2018/39/mate-van-eenzaamheid-naar-achtergrondkenmerken-2017>, geraadpleegd op 10 december 2018

Centrum Groepswonen

<https://www.centrumgroepswonen.nl/haagse-gemeenteraad-omhelst-groepswonen.html>

Landelijke Vereniging Gemeenschappelijk Wonen voor Ouderen

<https://www.lvgo.nl/wat-een-woongemeenschap-van-ouderen-eigenlijk/>, geraadpleegd op 22 december 2018

Rijksoverheid

<https://rijksoverheid.nl/onderwerpen/woningcorporaties/toewijzen-betalbare-woningen>

<https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/eenzaamheid/aanpak-eenzaamheid>

Sociale Verhuurders Haaglanden (SVH) (2018)

<http://www.socialeverhuurdershaaglanden.nl/onderzoek-svh-naar-groepswonen-grote-interesse-jong-en-oud>

APPENDIX - TOELICHTING EENZAAMHEID SCORES

Op basis van deze zes stellingen kan een score voor de mate van eenzaamheid worden berekend. De antwoorden worden daarvoor als volgt samengevoegd: voor stellingen 1, 3, 4 en 5 tellen de ja-antwoorden voor 0 punten, de soms-antwoorden voor 1 punt en nee-antwoorden voor 2 punten. Voor stellingen 2 en 6 geldt het tegenovergestelde, omdat deze stellingen negatief geformuleerd zijn. Voor deze stellingen levert een ja-antwoord dus 2 punten op, een soms-antwoord levert 1 punt op en een nee-antwoord levert 0 punten op. Wanneer de punten voor alle stellingen worden opgeteld, resulteert een score die loopt van 0 tot en met 12, waarbij een hogere score gepaard gaat met een hogere mate van eenzaamheid. Een score van 0 en 1 is geclassificeerd als 'niet eenzaam'. Scores 2 tot en met 4 zijn als 'enigszins eenzaam' aangemerkt en scores 5 -6 als 'sterk eenzaam'. Voor de categorie 'enigszins eenzaam' heeft een respondent maximaal op drie stellingen negatief geantwoord en op de overige stellingen positief. Voor de categorie 'sterk eenzaam' heeft de respondent minstens op vijf stellingen met 'soms' geantwoord en op een stelling negatief (www.cbs.nl).

Erasmus School of
Health Policy
& Management

DE **HAAGSE**
HOGESCHOOL

Meer informatie

dehaagsehogeschool.nl

k.m.rusinovic@hhs.nl

**Mr. P. Droogleever Fortuynweg 22
2533 SR Den Haag**

let's change
YOU. US. THE WORLD.

